

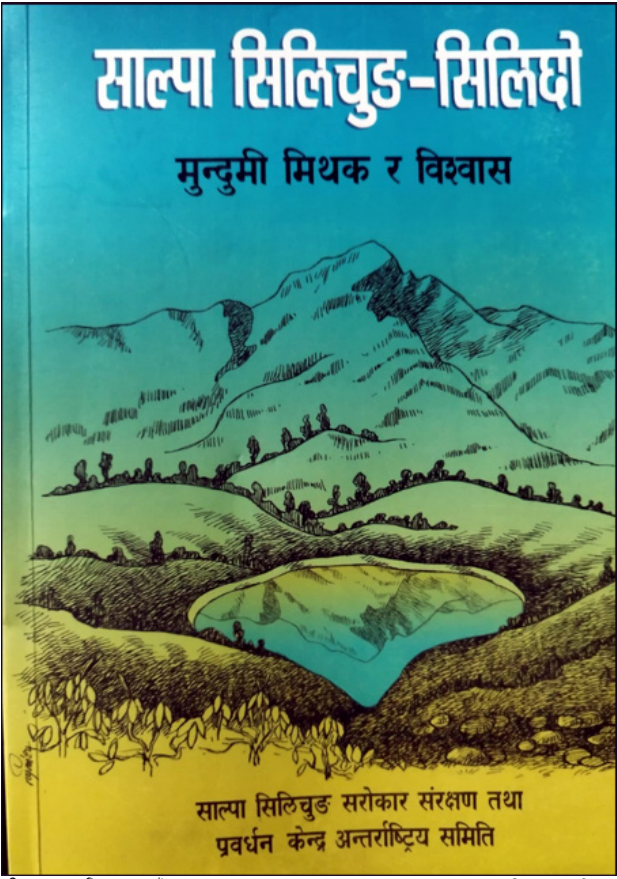
किरात राई समुदाय

शालिकराम राई

गताङ्कको; पाँच, तथ्याङ्क: किरात राई समुदायभित्रका सबै भाषिक समुदायमा साल्पा सिलिचुङ (सिलिछो) सम्बन्धी मिथक र विश्वासहरू प्रचलित छ, भन्ने प्राक्कल्पनाका आधारमा स्थलगत अध्ययन गरिएको भए पनि केही भाषिक समूह भित्र कतिपयमा लोप भइसकेको, कतिपय मिथक र विश्वास प्रणाली नै प्रचलनमा नरहेको देखिएको छ। यसपटकको अध्ययनमा साल्पा सिलिचुङ सम्बन्धी निम्न भाषिक समुदायमा मिथकहरू प्राप्त हुन सकेन ; आठपहरिया, छिलिङ, छिन्ताङ, फाङ्दुवाली, याम्फू, तिलुङ, जेरो र वाम्बुले।

भाषिक समुदाय ; १. आठपहरिया :

आठपहरिया राई भाषिक समुदायको मुख्य उद्गमथल धनकुटा नगरपालिकाको आसपास क्षेत्र हो। कर्मीटार, सान्ताङ, टेकुनाला, आत्मार, भीरगाउँ, कागते, सिप्टिङ, हिले, बेलहारा आदि उनीहरूको मूलबसोबास थलो हो। आठपहरियालाई अनुसन्धानकर्ताहरूले आठपरे, आथाप्रे, आठप्रे आदि भनेर उल्लेख गरेको पाइन्छ। यद्यपि उनीहरू आफूलाई भने आठपहरिया भनेर चिनाउन चाहन्छन्। उनीहरू आफैँलाई चिनाउनु परेमा 'याबा' भन्दछन्। पुर्खाको नामबाट उनीहरूले आफूलाई याबा भनेर चिनाउने गरेका हुन् भन्ने भनाइ रहेको पाइन्छ। राष्ट्रिय जनगणना, २०७८ अनुसार आठपहरिया मातृभाषा बोल्ने वक्ताहरूको संख्या ५,५८० रहेको छ। उनीहरूले मार्गाथान, ठानी, बाउन्न चुल्हो, क्षेत्रबराह आदिलाई महत्वपूर्ण धार्मिक तथा सांस्कृतिक स्थलका रूपमा लिने गर्छन्। वर्षमा एक पटक मुख्य रूममार्मडिसरे (वाढाइमी-वाढाइमेत) लाई महान् संस्कृतिका रूपमा १५ दिनसम्म धुमधामका साथ मनाउँछन्। त्यसैगरी उनीहरूको मुख्य कुलपितृहरूमा होन्डिनाजगली यापारेनी (शिकारी) लाई नै सुम्निमा पारुहाङका रूपमा लिने गर्छन्। जसलाई आठपहरिय भाषामा आडमा भनिन्छ (अष्टबहादुर राई, वर्ष ६०, व्यक्तिगत अन्तर्वार्ता, २०८०)। साल्पा सिलिचुङ सम्बन्धी मुन्दुमी मिथक र विश्वासवारे अध्ययन-अनुसन्धान गर्ने क्रममा डा. तारामणि राईले अर्गुवा, धामी, बुढापाका र विषयवस्तुका बारेमा जानकारी

ती व्यक्तिहरूसँग समूहगत छलफल एवम् अन्तर्वार्ता लिएका थिए। त्यसक्रममा आठपहरिया राईहरूमा साल्पा सिलिचुङको मिथक या विश्वास प्रणाली प्रचलित नरहेको जानकारी प्राप्त भएको थियो। उनले मानुभक्त राई (५६), लालकुमार राई (६६), सारी कुमारी आठपहरिया र सरोज आठपहरिया लगायतसँग छलफल गरेका थिए।

२. कुलुङ : कुलुङहरूको आदिथलो सोलुखुम्बु जिल्लाको महाकुलुङ क्षेत्र हो भने अहिले भोजपुर र संखुवासभा जिल्लामा पनि उनीहरूको मूलभूत बसोबास रहेको छ। कुलुङहरूले सोलुखुम्बुको हुङ्गु उपत्यकालाई आदिथलो मान्ने गर्छन्। जसमा बुङ, छेस्काम, गुदेल र नाम्लुङ क्षेत्रमा उनीहरूको सघन बसोबास रहेको छ। संखुवासभाको ताम्कु, काम्येक बालासिन्धुवा र भोजपुर जिल्लाको साल्पा सिलिछो गाउँपालिकामा पनि उनीहरू बसोबास गर्छन्। हाल बसाईसराइको क्रममा कुलुङहरू सुनसरी, मोरङ, भोपा जिल्लाका साथै काठमाडौँ उपत्यकामासमेत बसोबास गरिरहेका छन्। त्यसैगरी देशका अन्य जिल्ला तथा भू-भागमा पनि कुलुङभाषीहरू रहिआएका छन्। यसबाहेक भारतका सिक्किम र दार्जीलिङका विभिन्न

भूभागमा कुलुङ भाषीहरू रहेका छन्। राष्ट्रिय जनगणना तथ्याङ्क २०७८ अनुसार कुलुङ मातृभाषा बोल्ने वक्ताहरूको संख्या ३७,९१२ रहेको छ। कुलुङहरूमा वंशावली प्रणालीका रूपमा निम्न पाछा र दप्तिनङ (सामै) प्रचलित छ। थिम्पा चादुन येप्लुमा, निनाम्मा यासाम्, थिङ्ग नामम्मी यासामी, दोसम्मी फोक्म्मी, तोमोछा साम्बेलु तुप्सीमा, तितिलु मोलेइमा आदि हुन् (कुलुङ राई, २०७३, पृ. १२-१६)। यस समुदाय भित्र पनि अनेक परम्परा, संस्कृति, भाषा, मूल्यमान्यताहरू विद्यमान छन् जसमध्ये एक हो तोस (भूमि पूजा)। कुलुङहरूले जेठ, असोज र चैत गरी वर्षमा तीनपटक तोस गर्दछन्। यस समुदायमा साल्पा सिलिचुङ-सिलिछो, कुलुपङ्गो सम्बन्धी मुन्दुमी मिथक र विश्वासहरू प्रचलित छ।

३. कोयी : कोयी राई भाषिक समुदायको मूलथलो हालको खोटाङ जिल्लाको उत्तरी भेगमा रहेको केपिसास गढी गापाको सुङ्देल र दिप्सुङलाई मानिन्छ। यी दुई स्थानहरूमध्ये सुङ्देलमा कोयी राईहरूको घना वस्ती रहेको छ। उनीहरू समयको उपक्रमसँगै यी ठाउँहरूबाट अन्यत्र सरेर बसोबास गरेको पाइन्छ। कोयीहरू नेपालको पूर्वोत्तर संखुवासभा र धनकुटा, पाँचथर, मोरङ, सुनसरी, भोपा,

काठमाडौँ र भारतमा सिक्किम, दार्जिलिङ एवम् विहारका सुपौल, सहर्सा आदि ठाउँहरूमासमेत छरिएका छन्। राष्ट्रिय जनगणना, २०७८ अनुसार मातृभाषा बोल्ने वक्ताको संख्या ४,१५२ रहेको छ। उनीहरू आफ्ना आदिम पुर्खाहरू तराईमा बसोबास गर्ने थारू, बाजुरा र धिमालहरूसँग छुट्टिएको विश्वास गर्छन्। थारू र धिमालहरू उँधो मधेशमा बसेछन् भने कोयीका पुर्खाहरू चाहिँ खुवालुङ (आजभोलिको बराह क्षेत्र भनिने ठाउँ) आएर बसेछन्। त्यसपछि उनीहरू दुधकोशी पछ्याउँदै जाइजुम्मा (आजभोलिको खोटाङको हलेसी नजिकै पर्ने तुवाचुङ जायजुम भन्ने ठाउँ) आएर बसोबास गरे भनिन्छ। अनेक संस्कृतिहरू मध्ये सुङ्देलमा साकेला पूजा गर्ने गरिन्छ। यस भाषिक समुदायमा साल्पा र सिलिचुङ - सिलिछो सम्बन्धी मुन्दुमी मिथक र विश्वासहरू प्रचलित छन् (डा. तारामणि राई, व्यक्तिगत अन्तर्वार्ता, २०८०)।

४. खालिङ : खालिङ राईहरूको मुख्य थातथलो सोलुखुम्बु जिल्लाको उत्तरी भेग दुधकोशी वारिपारिका गाउँहरू जुभिङ, टाक्सिन्दु, वाकु, पावै, काँकु, बासा मानिन्छ। खालिङ राईहरूको उद्गमस्थल खुलु (खुवालुङ) अर्थात् हालको बराह क्षेत्र मानिन्छ। भाषा, भेषभूषा, कला, संस्कृतिले सम्पन्न खालिङहरू आफ्ना पितृलाई ख्याल भन्छन्। त्यही ख्याल शब्द अपभ्रंश भएर खालिङ भएको मत रहेको छ। अहिलेसम्म प्राप्त मिथक र ऐतिहासिक आधारमा खालिङहरूको पुर्खाद्वय दिक्थो र माथ्यो हुन्। उनैका सन्तान सोलुखुम्बुमा फैलिएका हुन्। खुलु (खुवालुङ) क्षेत्रबाट दिक्थो र माथ्यो फरक समय र फरक वाटो हुँदै सोलुखुम्बु प्रवेश गरेका हुन्। खालिङ मुन्दुम अनुसार पाछा थपिँदै जाने आफ्नै पद्धति हुन्छ। हालसम्म खालिङहरूमा ९० थरि पाछाहरू छन् जसमध्येका केही पाछाहरू हुन्- अयायु, करभाग, कर्सङ, काङसिल्याम्, किमल्याम्, केस्ला, कुर्सङ कूल, क्युरित्यप्स किस्सी, ख्यप्चरू गोम्बु, डेमो डोरोतोम् चोचिमी आदि। (जंगबहादुर खालिङ राई, व्यक्तिगत अन्तर्वार्ता, २०८०)। राष्ट्रिय जनगणना, २०७८ अनुसार खालिङ मातृभाषा बोल्ने वक्ताको संख्या १६,५१४ रहेका छन्।

क्रमशः....

अर्थतन्त्र

करोड बढीको छात्रवृत्ति दिने इन्जिनियरिङ कलेज

काठमाडौँ - इन्जिनियरिङ शिक्षाको विकासमा सन् १९९४ देखि सञ्चालित नेपाल इन्जिनियरिङ कलेजको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको बताइएको छ। चाँगुनारायण भक्तपुरमा शहरी कोलाहल र प्रदुषण भन्दा टाढा शान्त तथा हरियाली वातावरण युक्त स्थानमा कलेज रहेको छ। कलेजमा इन्जिनियरिङ विद्याका स्नातक तथा स्नातकोत्तर तहमा अध्ययन-अध्यापन हुने गरेको छ। मुनाफारहित सामाजिक शैक्षिक संस्थाका रूपमा स्थापित कलेजले हरेक वर्ष एक करोड बढीको छात्रवृत्ति नै दिने गरेको जनाएको छ। यस इन्जिनियरिङ कलेजको विशेषता भनेकै क्वालिटी एजुकेशन हो। पोखरा विश्वविद्यालयबाट सम्बन्धन प्राप्त कलेजहरू मध्येकै उत्कृष्ट कलेजका रूपमा परिचित नेपाल इन्जिनियरिङ कलेजले प्रयोगात्मक शिक्षण विधिलाई प्राथमिकताका साथ अझालेको कलेजका कार्यवाहक प्रिन्सिपल एशोसिएट प्रोफेसर दुर्गाप्रसाद भण्डारीदे दावी गरेका छन्। कलेजले विद्यार्थीहरूलाई इन्टरनेशनल एक्सपोजि दिन युरोप, अस्ट्रेलिया, जापानका प्रतिष्ठित कलेज र विश्वविद्यालयसँग विद्यार्थी तथा फ्याकल्टी एक्सचेन्ज कार्यक्रममा सहकार्य गरेको बताइएको छ। हरेक वर्ष विद्यार्थीहरूलाई पूर्ण छात्रवृत्तिमा युरोप, जापान लगायत विश्वका उत्कृष्ट कलेजमा अध्ययन गर्न पठाइने गरेको कार्यवाहक प्रिन्सिपल भण्डारीको भनाइ छ।

विद्यार्थीले कुनैपनि बेला आफ्ना शैक्षिक समस्याहरू फ्याकल्टीहरूसँग सोध्न सक्नु भनेर कलेजले पूर्णकालिन फ्याकल्टीहरूको व्यवस्था गरेको छ। कुनै पनि विषयमा विद्यार्थीले जुनसुकै बेला आफ्ना शिक्षकहरूसँग निर्धक्क जिज्ञासा र समस्या राख्न पाउनु पर्छ, अनि मात्र उसले चाहेको ज्ञान हासिल गर्न सक्छ। हामीसँग करिब ९० प्रतिशत अर्थात् १२० जनाभन्दा बढी अनुभवी शिक्षकहरू कार्यरत रहेको कार्यवाहक प्रिन्सिपल भण्डारी बताउँछन्। यस्तै अर्को आकर्षण भनेको कलेजले दिने छात्रवृत्ति हो। पोखरा विश्वविद्यालयले प्रदान गर्ने १० प्रतिशत विद्यार्थी छात्रवृत्तिसँगै कलेजले हरेक वर्ष विभिन्न शर्षकमा लगभग १०० जना विद्यार्थीलाई छात्रवृत्ति दिने गरेको छ। कार्यवाहक प्रिन्सिपल भण्डारीका अनुसार कलेजले स्थानीय नागरिकका छोराछोरीलाई इन्जिनियरिङ शिक्षामा अवसर दिन चाँगुनारायण नगरपालिका मार्फत छात्रवृत्ति प्रदान गरिरहेको छ। कलेज सञ्चालन बोर्ड छात्रवृत्ति, प्रादेशिक छात्रवृत्ति, प्रवेश परीक्षा उत्कृष्ट छात्रवृत्ति लगायत विभिन्न छात्रवृत्तिहरू कलेजमा छ। यसका अलावा सेमेष्टर टपर लगायतलाई पनि छात्रवृत्ति उपलब्ध गराइएको छ। 'इन्जिनियरिङ शिक्षामा सबैको पहुँच पुगोस भनेर हामीले अधिकतम छात्रवृत्ति दिने गरेका छौं। अन्य कलेजहरूको दाँजोमा नेपाल इन्जिनियरिङ कलेजले न्युन शुल्क लिइरहेको कार्यवाहक प्रिन्सिपल भण्डारी बताउँछन्। कलेज स्थापनाको तीसौँ वर्ष पुग्दै गर्दा कलेजबाट दशौँ हजार दक्ष जनशक्ति उत्पादन भइसकेका र कलेजले उत्पादन गरेका दक्ष जनशक्ति अहिले नेपाल सरकारका उच्च ओहदा, निजी तथा गैरसरकारी संस्थामा कार्यरत मात्र छैनन् विश्वका विभिन्न देशहरूका प्रतिष्ठित कलेज, विश्वविद्यालय र व्यवसायिक प्रतिष्ठानहरूमा कार्यरत छन्। कलेज स्थापनाकालदेखि हालसम्म क्वालिटी एजुकेशनमा सदैव जोड दिँदै आइरहेकोले इन्जिनियरिङ कलेजहरूको अनुगमन, नियमन गर्ने नेपाल इन्जिनियरिङ काउन्सिलले स्थायी प्रमाणपत्र दिएको बताइन्छ। नेपाल इन्जिनियरिङ परिषद्ले कलेजहरूको शैक्षिक, भौतिक र प्रशासनिक अनुगमन गरेर स्थायी र अस्थायी प्रमाणपत्र दिने गरेको छ। नेपाल इन्जिनियरिङ कलेज, पुल्चोक क्याम्पस लगायत केही सीमित इन्जिनियरिङ कलेजहरूसँग मात्र स्थायी प्रमाणपत्र छ। पछिल्लो समय नेपाल इन्जिनियरिङ कलेज शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले गठन गरेको सञ्चालन समिति मार्फत सञ्चालनमा छ। कलेजका तत्कालीन सञ्चालकहरू मध्ये लम्बोदर न्यौपानले कलेजको करोडौँ सम्पति अपचलन गर्दै एकल सम्पति बनाउने प्रयास गरेपछि सरकारले नै हजारौँ विद्यार्थी, शिक्षक र कर्मचारीहरूको भविष्य जोडिएको कलेज बचाउनु पर्छ भनेर सरकारले नै नयाँ सञ्चालक समिति गठन गरेको हो।

कलेजमा स्नातक तह तर्फ सिभिल इन्जिनियरिङ, सिभिल एण्ड रुलर इन्जिनियरिङ, कम्प्युटर साइन्स एन्जिनियरिङ, इलेक्ट्रिकल एण्ड इलेक्ट्रोनिक्स इन्जिनियरिङ, इलेक्ट्रोनिक्स एण्ड कम्प्युनिशेन इन्जिनियरिङ तथा वि.ई. सिभिल फर डिप्लोमा होल्डर्सको अध्यापन हुने गरेको छ। स्नातकोत्तर तहमा ललितपुरको प्रयागपोखरीस्थित नेक-सिपिएसमा कन्ट्रक्सन म्यानेजमेन्ट, इन्टरडिस्प्लिनरी वाटर रिसोर्स म्यानेजमेन्ट, नेचुरल रिसोर्स म्यानेजमेन्ट र ट्रान्सपोर्टेशन इन्जिनियरिङ एण्ड म्यानेजमेन्टको अध्यापन हुने गरेको जनाइएको छ।

मोडेल

मासिक

मुन्धुम

मासिक

भाषा- लिपी, संस्कार-संस्कृति, धर्म-कर्म लगायतका विविध पक्ष बारे जानकारी लिन “मुन्धुम मासिक” खोजीखोजी पढौ !!

सूचना

सडक हामी सबैको साझा सम्पत्ति हो । सडक निर्माणमा तपाईं हाम्रो ठूलो धनराशी खर्च भएको हुन्छ । त्यसैले यसको संरक्षण एवं सम्बर्द्धन गर्नु हामी सबैको दायित्व हो । निर्माण भैसकेको सडकका विभिन्न खण्डमा अनाधिकृत रूपमा सडक सिमा अतिक्रमण गरी घरटहरा निर्माण गर्ने, होडिङ्ग बोर्ड राख्ने, सडकमा सामाग्री थुपार्ने, सवारी साधन धुने-पखाल्ने, पार्किङ गर्ने, सडकको नाली पुरी बाटो बनाउने तथा नालीमा ढल मिसाउने एवं फोहरमैला फाल्नेजस्ता कार्यका कारण सडक संरचना, सवारी आवागमन तथा वरीपरिको वातावरणमा समेत प्रतिकूल असर पर्ने हुनाले उपरोक्त कुनै पनि क्रियाकलापहरू नगर्न नगराउन हुन सम्बन्धित सबैसँग यस डिभिजन सडक कार्यालय हार्दिक अनुरोध गर्दछ ।

डिभिजन प्रमुख

डिभिजन सडक कार्यालय

काठमाडौँ

डिभिजन प्रमुख

डिभिजन सडक कार्यालय

कटुञ्जे, भक्तपुर

सूचना

सडक हामी सबैको साझा सम्पत्ति हो । सडक निर्माणमा तपाईं हाम्रो ठूलो धनराशी खर्च भएको हुन्छ । त्यसैले यसको संरक्षण एवं सम्बर्द्धन गर्नु हामी सबैको दायित्व हो । निर्माण भैसकेको सडकका विभिन्न खण्डमा अनाधिकृत रूपमा सडक सिमा अतिक्रमण गरी घरटहरा निर्माण गर्ने, होडिङ्ग बोर्ड राख्ने, सडकमा सामाग्री थुपार्ने, सवारी साधन धुने-पखाल्ने, पार्किङ गर्ने, सडकको नाली पुरी बाटो बनाउने तथा नालीमा ढल मिसाउने एवं फोहरमैला फाल्नेजस्ता कार्यका कारण सडक संरचना, सवारी आवागमन तथा वरीपरिको वातावरणमा समेत प्रतिकूल असर पर्ने हुनाले उपरोक्त कुनै पनि क्रियाकलापहरू नगर्न नगराउन हुन सम्बन्धित सबैसँग यस डिभिजन सडक कार्यालय हार्दिक अनुरोध गर्दछ ।

डिभिजन प्रमुख

डिभिजन सडक कार्यालय

कटुञ्जे, भक्तपुर

डिभिजन प्रमुख

डिभिजन सडक कार्यालय

कटुञ्जे, भक्तपुर

जातिवादको...

गरेको प्रत्यक्ष इतिहास पढ्न पाइन्छ । बलराम क्षत्रीय हुँदाहुँदै पनि कर्मले वैश्य भएको प्रमाण देख्न सकिन्छ । श्रीकृष्ण यादव कुलको हुँदाहुँदै पनि सबैको पूजनीय हुनुहुन्छ, जसले संसारलाई गीता जस्तो पुवित्र ग्रन्थ दिनुभएको छ ।

गुरुकुलमा रामसँगै पढ्ने उनको एक परममित्र निषादराज थिए जो वनवासी समाजबाट थिए, जसलाई आजको भाषामा दलित भनेर भन्ने गरिन्छ। यदि त्यो समयमा जातीय विभेद यदि चरमसीमामा थियो भने एक दलितको सन्तान र एक राजाको सन्तानले एकसाथ एकै गुरुको गुरुकुलमा कसरी विद्या आर्जन गरे ? निषादराजले गुरुकुलमा शिक्षा लिएको प्रसंगलाई हेर्दा त्यो समयमा नि कथित दलितलाई शिक्षा आर्जन गर्नमा विभेद गरिएको छ। कृशवाह समाजले आफूलाई कुशको वंश भएको दावी गर्दै आएका छन् । शवरी र रामको प्रसंगलाई हेर्ने हो भने वा राम र वनवासी हनुमानको प्रसंगलाई हेर्ने हो भने पनि त्यहाँ जातीय विभेदको प्रसंग पाइँदैन । राम र रावणको युद्धमा रामलाई सघाउने अधिकांश समाज वनवासी रहेका छन् । यी विभिन्न प्रसंगलाई आधार मान्ने हो भने वैदिककालमा जातलाई कहीं पनि प्राथमिकता दिइएको देखिदैन । कर्मको आधारमा मानिसले आफ्नो वर्ण बदल्न सक्थे भनेर भन्न सकिने आधारहरू प्रशस्त पाइन्छन् । जसलाई आजको अर्थशास्त्रमा डिभिजन अफ लेबर भनेर पढ्न पाइन्छ ।

भारतवर्षकै कुरा गर्ने हो भने, मगध राज्यमा नन्द वंशको शासन रहेको थियो । जो नाई अर्थात् हजाम जातिका थिए । नन्द वंशको शुरूवात महापद्मनन्दले गरेका थिए, जो नाई जातिबाट थिए र उनी राजासमेत बनेको ऐतिहासिक प्रसंग छ । पछि गएर त्यहीं नाई, नापित/हजाम वंशका सन्तान क्षत्रीयको रूपमा चिनिएको प्रसंग पाइन्छ । मौर्य वंशको इतिहास हेर्ने हो भने पनि यसको शुरुआत चन्द्रगुप्त मौर्यबाट भएको पाइन्छ, जो मयुर पाल्ले जातिसँग सम्बन्धित थिए । जसलाई आजको समयमा दलित समुदाय भनेर भनिन्छ । जसलाई चाणक्यले आफ्नो शिष्य मात्र बनाएनन् उनलाई क्षत्रीय परम्परा अनुसार जनै धारण गराई दिएर आफ्नो गुरुकुलमा राखेर शास्त्र र शास्त्र विद्यामा निपूण बनाइ

उपसचिव...

परेका उनीहरू धरोटीमा छुटे पनि उनीहरूको मुद्दा छिनोफानो भएको छैन । सीआईबीले पछिल्लोपटक यातायात व्यवस्था विभागको प्रिन्ट शाखामा कार्यरत विर्जुकुमार चौधरी, आईटी शाखाका पूर्वकर्मचारी बसन्त पाण्डे, लजारस सुनार र मिलन वास्तोला पक्राउ गर्नु अघि सुरज प्रकाश अर्याल, हरिश भट्ट र नारायण प्रसाद पाण्डेलाई पक्राउ गरेको थियो । सीआईबीले यातायात व्यवस्था विभागबाट वितरण भएको १ लाख २ हजार नक्कली लाइसेन्स बारे अनुसन्धान गरिरहेको छ । यस प्रकरणमा सिआईबीले यातायात कार्यालय बुटवलमा कार्यरत कर्मचारी नारायण पाण्डेलाई गत वैशाख १६ गते पक्राउ गरेको थियो ।

त्यस्तै, वैशाख १३ गते हाल अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगमा कार्यरत आईटी इन्जिनियर सुरजप्रकाश अर्याल र यातायात कार्यालय बुटवलमै करार इन्जिनियरको रुपमा कार्यरत हरिश भट्ट पक्राउ परेका थिए । उनीहरू यातायात व्यवस्था विभागको अभिलेख नै सच्याएर नक्कली लाइसेन्स जारी गर्ने काममा संलग्न भएको आरोपमा पक्राउ परेका हुन् । यो समूहले ट्राफिक प्रहरीको कारवाहीबाट यातायात कार्यालय ल्याइएका लाइसेन्सहरूको कीर्ते गरी सोही नम्बरमा अर्को लाइसेन्स जारी गर्दै बिक्री गरेको प्रमाण भेटिएपछि

कालान्तरमा पूरै देशको सम्राटसमेत बनाएका थिए । इण्डियामा ५०६ वर्षसम्म मौर्य शासनको राज थियो ।

इण्डियामा शासन गर्ने अर्को वंश अर्थात् गुप्त वंशकै कुरा गर्ने हो भने उनीहरू घोडा पालक थिए र घोडाको व्यापार गर्दथे । जसको १४० वर्षसम्म शासन रहेको थियो । आज जसलाई दलित भनेर भनिएको छ र इतिहासमा दलितलाई कहिले सम्मान दिइएन भनेर रोइलो मच्चाइएको छ । त्यहीं दलित समाजको प्रतिनिधित्व गर्ने पुष्यमित्र शुंग र उनको वंशले समेत यहाँ कैयौं वर्ष शासन गरेको प्रमाण पाइन्छ । मराठा साम्राज्यको शक्तिशाली सेनापति बाजी राव पेशवा जो स्वयं ब्राह्मण थिए तर, उनले गाईपालक गायकवाड़लाई गुजरातको राजा बनाएका थिए भने चरवाहा जातिलाई उनले मालवाको राजा बनाएका थिए । अहिल्या बाई होलकर एकदम नै प्रसिद्ध शिवभक्त थिईन । उनले इतिहासमा कैयौं मंदिर र गुरुकुल बनाएकी थिइन् । मीरा बाई जो स्वयं राजपूत (क्षत्रीय) थिईन् तर, उनको गुरु एक चर्मकार (साकी) रविदास थिए अनि तिनै साकी रविदासको गुरु ब्राह्मण समाजको रामानन्द थिए । तर, यस्तो हुँदा पनि यहाँ जातीय शोषण र विभेद भएको देखिँदैन ।

मुगलको राज्य समयदेखि इण्डियामा पर्दा प्रथा, गुलाम प्रथा, बाल विवाह, सती प्रथा जस्ता कैयौं फोहोरी प्रथाहरूको शुरूवात भएक थियो । नारीलाई देख्यो वा भेट्यो भने बलात्कार गर्ने, हत्या गर्ने गरेको प्रसंग, बिधुवा नारीलाई बलात्कार गर्ने दासी बनाउने मुगल साम्राज्यको अत्याचारको कारण पतिको मृत्युपछि अपहेलित भएर डरमा बाँच्नु भन्दा मर्नु निको भनेर सतीत्व रक्षाका लागि कैयौं महिला पतिको मृत्युसँगै सती गएको प्रसंगसमेत पढ्न पाइन्छ । सांस्कृतिक समानता र भौगोलिक सीमाका कारण यसको प्रभावबाट नेपालसमेत अछुतो रहन सकेन । त्यसैगरी मुगलहरूद्वारा नालन्द विश्व विद्यालयद माथि गरेको आक्रमण र मुस्लिमहरूले कृष्णप्रणामी माथि गरेको अन्यायले धेरै कुरा प्रष्ट पारेको छ । प्रणामी शास्त्र भित्र मुगल सम्राटद्वारा थप्न लगाईएको पदहरू प्रणामी सम्प्रदाय एवं निजानन्द सम्प्रदाय भित्रका विगतका कथाहरू हेर्दा थाहा हुन्छ ।

सन् १८००-१९४७ सम्म इण्डियामा अंग्रेजको शासन थियो । यही समयमा इण्डियामा जाति प्रचाले चरम रुप लिएको प्रमाणहरू छन् । “फूटाउ र राज गर” भन्ने अंग्रेजहरूको नीति बमोजिम नै इण्डियामा जाति प्रचाले स्थायित्व प्राप्त गर्‍यो । उनीहरूद्वारा हाम्रा

अनुसन्धान थालिएको हो ।

यातायात व्यवस्था विभागले उपसचिव मुकेश रेग्मीको सयोजकत्वमा समति गठन गरी नक्कली लाइसेन्स बारे छानविन गरेको थियो । विगत ८ वर्षमा १ लाखभन्दा बढी नक्कली लाइसेन्स जारी भएको खुलेको थियो ।

अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगलेसमेत १ लाखभन्दा बढी लाइसेन्स माथि छानविन गरिरहेको छ । सोही छानविनका लागि भन्दै आईटी इन्जिनियर अर्याललाई काजमा अख्तियारले आफ्नो कार्यालयमा लगेको थियो ।

अख्तियार स्रोतका अनुसार उनी १ लाखभन्दा बढी नक्कली लाइसेन्स प्रकरणमा जोडिएको र आईटी इन्जिनियरसमेत भएकाले अनुसन्धानका लागि सहज हुने भन्दै केही दिनअघि मात्रै अख्तियारमा काज गरिएको हो ।

यातायात व्यवस्था विभागका अनुसार देशभरका विभिन्न यातायात कार्यालयहरूबाट करिव ७३ हजार नक्कली सवारीचालक अनुमतिपत्र, लाइसेन्स वितरण भएको आशंका गरेकोमा लुम्बिनीबाट मात्रै ११ हजारभन्दा बढी रहेका बताइएको छ । पुराना ‘कागजी लाइसेन्स’ भनेर हजारौंको संख्यामा नक्कली लाइसेन्स बनेको विभागले गरेको अध्ययन प्रतिवेदनमा उल्लेख छ ।

ईडीएल प्रणाली निर्माता कम्पनी मद्रास सेक्युरेटी प्रेसलेसमेत डीएलआरएसबाट सारिएको भए लाइसेन्स आईडी र एण्लिकाण्ट

शास्त्रहरू माथि हस्तक्षेप मात्र भएन कि, कैयौं शास्त्रहरू जलाइयो पनि । शास्त्रलाई अपव्याख्या गर्ने, शास्त्र भित्र विभिन्न किसिमका विवादित श्लोकहरू राख्ने र शास्त्रको हवाला दिँदै नचाहिने र अप्रासंगिक कुरा लेखेर समाजमा छरियो । डर त्रास देखाएर बन्दुक तेर्साएर शास्त्र भित्र अंग्रेजले चाहे बमोजिमका विवादित कुराहरूलाई लेख्न लगाईयो । स्वयं अंग्रेजहरूले पनि संस्कृत सिकेर हिन्दूशू शास्त्रलाई पुनर्लेखन गरेको इतिहास हिन्दुत्व द्रोही म्याक्समुलरहरूलाई पढ्दा धेरै कुरा प्रष्ट हुन आउँछ । अंग्रेजको एक उच्च अधिकारी निकोलस डार्कको एक किताब “कास्ट ऑफ माइंड” लाई पढ्ने हो भने इण्डियन नेता र राजालाई हातमा लिएर अंग्रेजले भारतवर्षमा जातिवाद र छुवाछुतलाई बढाएर कसरी आफ्नो स्वार्थ अनुकूलको राजनीति गरे भन्ने कुरा प्रष्ट बुझ्न सकिन्छ । १३औं शताब्दीमासमेत फ्रान्समा राजा फिलिप चौथोको शासन कालमा सती प्रथा भएका प्रसंग प्रशस्त पढ्न पाइन्छ ।

जाति व्यवस्थाको कारकको रूपमा हिन्दु धर्म,शास्त्रले सदैव आरोप खेप्दै आएको छ तर, हिन्दु शास्त्रमा वर्ण व्यवस्थाको प्रावधान रहेता पनि जातिवाद कहीं कतै उल्लेख गरिएको पाइँदैन । जातिवादको केही वर्ष यता आएर मात्र शुरूवात भएको पाइन्छ । ब्रिटिसले जब वर्तमान इण्डिया माथि शासनको शुरूवात गर्‍यो, तबदेखि उसले हरेक व्यक्तिको नामको पछाडि थर लेख्न अनिवार्य बनाएको प्रसंग पढ्न पाइन्छ । राज्यद्वारा संकलित तथ्यांक र राज्यको आँकडामा जात र थर अनिवार्य भयो । यसैलाई तथ्यांक वर्गीकरणको मापदण्ड मानियो । जसको प्रभाव वर्तमान नेपालमा पनि पस्‍यो । राज्य राष्ट्रले वैश्विक मान्यता पाएपछि नेपालमा पनि लिखित संविधानको निर्माण भयो । नागरिकता मै जाति र धर्म उल्लेख गरिन थालियो । कसको थर के हो ? कसको जात के हो ? कसको धर्म के हो ? भनेर त्यसको खोजी गर्न थालियो । पहिचान पत्रमा थरलाई अनिवार्य गरिन थालियो । प्रहरी एवं अदालतले हरेक व्यक्तिको थर के हो ? जात धर्म के हो ? भनेर विवरण राख्न थाल्यो । शिक्षालयमा बर्ना हुनको लागि जात थर अनिवार्य लेखाउन थालियो । जागिर खानदेखि लास जलाउनसम्म थर र जातको उल्लेख गरिन थालियो । बच्चा जन्मिदा नै उसको पहिचान-पत्रमा जात, धर्म र थर लेखिन थालियो । जातीय आयोग खोलेर कुन कुन थरका मानिसको जात के हो भनेर

आईडी उस्तै हुनुपर्ने बताएको छ । त्यसैकारण वितरण भएका करिव १४ हजार लाइसेन्स नक्कली भएको ठहर गरिएको हो । विभागको त्यो प्रतिवेदनमा विवरण नै नभेटिएका लुम्बिनीका ३१८७, राप्तीका ३५१ र भेरीका १९४ वटा लाइसेन्सलाई सिधै नक्कली मानिएको भए पनि सरकारले यति ठूलो विषयलाई भने छानविनमा विलम्ब गरिरहेको छ ।

यातायात व्यवस्था विभागले ढड्डामा रहेका लाइसेन्स डिजिटल अथवा कम्प्युटराइज्ड तरिकाले राख्न ड्राइभिङ लाइसेन्स रजिस्ट्रेसन प्रणाली, डीएलआरएस ल्याएको थियो । शुरुका दिनमा ढड्डामा राखिएका लाइसेन्सको विवरण डीएलआरएसमा राखिन थालेको थियो । डीएलआरएसमा राखिएको विवरण हालको ईडीएल प्रणालीमा राखेर स्मार्ट लाइसेन्स दिइन थाले पनि डीएलआरएसबाट ईडीएलमा राखिएका करिव ३० हजार ८ सय लाइसेन्सको आईडी र एण्लिकाण्ट आईडी डीएलआरएसमा फेला नपरेपछि धेरै लाइसेन्स नक्कली हुन सक्ने निष्कर्ष प्रतिवेदनमा उल्लेख गरिएको छ ।

लागू...

विदेशी दातृ निकायहरूसँग करोडौं डलर लिएर सिर्सिएम कार्यक्रम अन्तर्गतको अबौं रुपैयाँ भित्रै राखी आर.एनले कब्जा गर्ने शंकास्पद भूमिका देखिन्छ’, शर्माले भनेका छन् । नयाँ नीतिको मस्त्यौदा अनुसार कार्वान्वयनमा गएमा लागु औषध नियन्त्रणका लागि आउने

थरको आधारमा जातको वर्गीकरण गर्न थालियो । राजनीतिमा नेता बन्नदेखि आईएनजीओमा जागिर खानका लागिसमेत जातको प्रमाण-पत्र देखाउने अवस्थाको सिर्जना भयो । राज्यले नै जातीय परिचय-पत्र लिनको लागि फारमको व्यवस्था गर्ने र पैसा लिएर जातको प्रमाण-पत्र वितरण गर्न थाल्यो । यद्यपि शास्त्रमा कहीं कतै नभएको जातको प्रसंगलाई ल्याएर हिन्दू धर्मको हवाला दिँदै विभिन्न किसिमका तर्क वितर्क राख्न थालियो । हिन्दू धर्म व्यवस्थामा वर्ण व्यवस्था मात्र थियो । तर वर्ण व्यवस्थाको अपव्याख्या गरेर त्यसलाई जातीय व्यवस्थाको रूपमा लेभल लगाईयो । जाति व्यवस्थाको बारेमा हिन्दू शास्त्रमा कहीं कतै केही उल्लेख नगरिएको भएता पनि जाति व्यवस्थाको बारेमा बाईबल र कुरानमा भने प्रष्टसँग लेखिएको पाइन्छ । त्यही पढेर हुर्किएको शिक्षा प्रणालीले हिन्दू समाजमासमेत जातिवादको जरो गाड्न सफल भयो । शास्त्रानुसार नै कुरा गर्ने हो भने, सीता माताको थर के थियो भन्ने कुरा कहीं कतै उल्लेख भएको पाइँदैन र उक्त थरलाई प्राथमिकतामा राखेर उनलाई थरको आधारमा महत्व दिइएको पाइँदैन । राजा जनकको थर के थियो ? राजा शुद्धोधनको थर के थियो ? गौतम ब्राह्मण थिए कि किराती थिए ? बुद्धको थर के थियो ? रामको थर के थियो ? कृष्ण र राधाको थर के थियो ? वेद लेख्ने व्यासको थर के थियो ? कहीं कतै कुनै प्रसंग उल्लेख भएको पाइँदैन । किनभने त्यस समयसम्म पनि मानिस उसको कर्मले चिनिन्थ्यो न कि उसको जात र थरले । सप्तऋषि : कश्यप, अत्री, भारद्वाज, विश्वामित्र, गौतम, जमिन र वशिष्ठ आदि ऋषिको थर के थियो ? मरिची, अगिरस, पुलस्त्य, पुलह र क्रतुको थर के थियो ? राम, लक्ष्मण, भरत र शत्रुघ्नको थर के थियो ? वामदेव, शौनक आदिको थर के थियो ? प्रजापति, अनुसुया, देवहुती, मनु, सोम, कर्दम आदिको थर जात के थियो ? कणाद, कपिल, चरक, सुश्रुत, अर्यभट, भास्कराचार्य, बौधायन, कौमारभृच जीवक, वराह मिहिर, ब्रह्मगुप्त, वाग्भट, नागार्जुन आदिको जात थर के थियो ? रावण, कंस, जालन्धर, महिषासुरको थर के थियो ? कहीं कतै त्यो कुरालाई महत्त्व दिइएको पाइँन्न । तर ईसाइ र मुस्लिमद्वारा गरिएको शासन व्यवस्थामा शुरूवात गरिएको जात व्यवस्था र उक्त व्यवस्थाले घोलेको विषले आज पनि हिन्दू समाजमा प्रदुषणको भूमिका खेलिरहेको छ र यसको दोष हिन्दू समाजलाई भिराइएको छ ।

बजेट दुरुपयोग गर्ने र लागुऔषध कारोवार गर्ने समूहहरूलाई फाँइदा पुग्न सक्नेमा एफडीडीआरले चिन्ता गरेको छ ।

‘प्रारम्भिक अध्यनमा यो नीति जस्ताको त्यस्तै पास गर्दा देशका रीत्यावहरु बन्द हुँदै जाने या स्तरहीन हुने छन् । यो नीति पास गराइ एफडीडीआरले आफ्नै खुट्टामा बन्चरो हान्ने छैन’, अध्यक्ष शर्माले लेखेका छन् । विज्ञ तथा सम्बन्धित निकायसँग छलफल गरी सरकारले ल्याउन लागेको नयाँ नीतिमा सुधार गर्न प्रयास गर्ने तर, सरकारले जबजस्ती लागु गर्ने प्रयास गरे कानुनी उपचारमा एफडीडीआर जाने बताएका छन् । ‘ यो नीतिमा सरकारले लागु औषधमा परेकाहरूलाई आफै पुनस्थापना केन्द्र खोल्ने कुरा गरेको छ । न एनजीओजद्वारा आफ्नै श्रोतमा चलाएका रीट्यावहरूलाई जग्गा, जमिन, कर्मचारी दिएर सहयोग गर्ने वा स्तर वृद्धि गर्ने बचनबद्धता गरेको छ’, उनले भनेका छन्, ‘यस नीतिले बरु हामी जस्ता एनजीओज र प्राइभेट रीट्यावहरुसमेत सरकारकै अधिनका संस्था हुन् भन्ने जस्तो गरी केवल नियन्त्रण गर्ने र सेवाप्राहीको मानवअधिकारसमेत हनक् गर्ने प्रस्ताव गरेको उल्लेख गरेका छन् । यो र यस्ता कुरा एफडीडीआरलाई मान्य नहुने भन्दै

एफडीडीआरले विगत लामो समयदेखि पुनस्थापना केन्द्रहरूमा आवद्ध भई एचआईभी, हेपाटाइटिस, लागु औषध तथा मादक पदार्थ दुर्व्यसन न्यूनीकरण तथा रोकथाम सेवामा निरन्तर काम गर्दै आएको उल्लेख गरेका छन् ।

अन्तर्राष्ट्रिय

गाजावासीद्वारा हमासको आलोचना

एजेन्सी - केही गाजावासीले इजराइलसँगको युद्ध समाप्त गर्न असफल भएकामा हमासको आलोचना गरेका छन् । घेराबन्दी र सङ्घर्षरत प्यालेस्टिनी क्षेत्रमा शासन गर्ने हमासले गाजावासीको जीवन बर्बाद गरेको उनीहरूको आरोप छ ।

‘हमासले प्यालेस्टिनी जनताको विनाशको युद्धमा नेतृत्व गरेको छ’, हमास नेतृत्वको प्यालेस्टिनी लडाकूहरू र इजराइलबीचको आठ महिनाभन्दा लामो युद्धका क्रममा दुई पटक विस्थापित भएका ६७ वर्षीय उम्म अलाले भने, ‘हमासका नेताहरूले यो युद्धलाई अन्त्य गर्न र प्यालेस्टिनी जनताको पीडा समाप्त गर्न चासो राखेका भए उनीहरू सम्झौतामा सहमत हुने थिए ।’

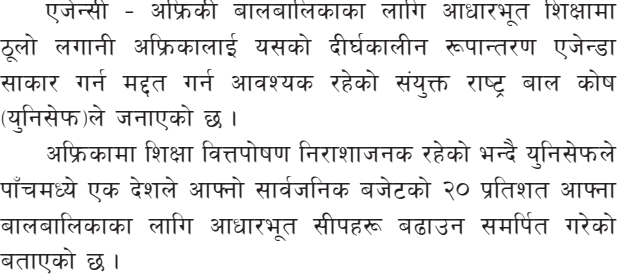
उनी दक्षिणी गाजापट्टीको प्रमुख सहर खान युनिसमा शरणको खोजीमा छन्। नयाँ युद्धविराममा पुग्न भएको ढिलाइका लागि हमास जिम्मेवार छ भनी एएफपीले गाजावासीहरूलाई सोधेको थियो ।

नोभेम्बरमा एक साताको युद्धविरामवाहेक नयाँ युद्धविराम बनाउने धेरै प्रयास असफल भएका छन् । नोभेम्बरको युद्धविराममा एक सयभन्दा बढी बन्धक र इजराइली कारागारबाट दुई सय ४० प्यालेस्टिनी कैदीहरूलाई रिहा गरिएको थियो ।

मध्यस्थकर्ताहरू अमेरिका, इजिप्ट र कतार पुनः एकपटक युद्ध समाप्त गर्नका लागि सम्झौतालाई अन्तिम रूप दिने कोसिसमा इजराइल र हमाससँग वार्तामा संलग्न छन् ।

यद्यपि सन् २००७ मा हमासले यस क्षेत्रमा कब्जा गरेपछि भय र

युनिसेफद्वारा अफ्रिकी बालबालिकाको शिक्षामा लगानी बढाउन आह्वान

एजेन्सी - अफ्रिकी बालबालिकाका लागि आधारभूत शिक्षामा ठूलो लगानी अफ्रिकालाई यसको दीर्घकालीन रूपान्तरण एजेन्डा साकार गर्न मद्दत गर्न आवश्यक रहेको संयुक्त राष्ट्र बाल कोष (युनिसेफ)ले जनाएको छ ।

अफ्रिकामा शिक्षा वित्तपोषण निराशाजनक रहेको भन्दै युनिसेफले पाँचमध्ये एक देशले आफ्नो सार्वजनिक बजेटको २० प्रतिशत आफ्ना बालबालिकाका लागि आधारभूत सीपहरू बढाउन समर्पित गरेको बताएको छ ।

केन्याको राजधानी नैरोबीमा जारी विज्ञप्तिमा पूर्वी र दक्षिणी अफ्रिकाका युनिसेफ निर्देशकले भने, ‘अफ्रिकामा समृद्धि सुनिश्चित गर्न हामीले तुरुन्तै महाद्वीपीय क्रान्ति हेर्न आवश्यक छ । यहाँ प्रतिबद्धताहरू ठोस कार्यमा परिणत हुन्छन् जसबाट बालबालिकाहरूले उच्च शिक्षामा प्रगति गर्न र उनीहरूको पूर्ण क्षमता महसुस गर्न आवश्यक आधारभूत सीपहरू प्राप्त गर्न सक्न् ।’

युनिसेफले अफ्रिकाको वृद्धिलाई अघि बढाउन मानव पूँजी निर्माणमा आफ्नो भूमिकाको बाबजुद पनि अफ्रिकामा शिक्षा वित्तपोषण सुस्त भएको छ बताएको छ । यसले लाखौं बालबालिकालाई आवश्यक पर्ने आधारभूत साक्षरता र सीपहरू प्राप्त गर्नबाट रोकेको छ ।

प्राथमिक र माध्यमिक विद्यालय भर्नालाई बढावा दिन अफ्रिकी सरकारहरूले विगत दशकमा गरेको महत्त्वपूर्ण प्रयासहरूका बाबजुद विद्यालयहरूमा आधारभूत सुविधाहरूको अभाव, भीडभाड र शिक्षकहरू अपर्याप्त रहेको युनिसेफले जनाएको छ ।

संयुक्त राष्ट्र एजेन्सीले १० वर्ष उमेरका प्रत्येक पाँच अफ्रिकी बालबालिकामध्ये चारले सरल लिखित पाठ पढ्न र बुझ्न असमर्थ रहेको बताएको छ । यसले अफ्रिकामा सिकाइको निराशाजनक परिणामलाई उजागर गर्दछ ।

अफ्रिकामा बालबालिकाको शिक्षालाई समर्थन गर्न र शिक्षामा दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्न वार्षिकरूपमा लगभग एक खर्ब ८३ अर्व अमेरिकी डलर आवश्यक रहेको युनिसेफले अनुमान गरेको छ ।

अफ्रिकी सरकारहरूले उनीहरूको शिक्षा बजेटको लगभग दुई प्रतिशत पूर्व-प्राथमिक शिक्षामा खर्च गर्छन् । बीस प्रतिशत प्रतिशत तृतीयक शिक्षामा विनियोजन गरिएको एजेन्सीले थप उल्लेख गरेको छ ।

पश्चिम र मध्य अफ्रिकाका लागि युनिसेफका क्षेत्रीय निर्देशक गिल्स फागिननोले अफ्रिकामा १० करोडभन्दा बढी प्राथमिक र माध्यमिकविद्यालय उमेरका बालबालिकाहरू विद्यालय बाहिर रहेको बताए । यसले पर्याप्त कर्मचारी र सुसज्जित नयाँ सिकाइ सुविधाहरूमा लगानी बढाउने आवश्यकतालाई जोड दिन्छ ।

“मातृभाषाको उन्नति नगर्ने जातिको पतन र विनाश हुन धेरैवेर लाग्दैन ।”
- बाल गंगाधर तिलक

“नारी मात्र पुरुषको पत्नी होइनन्, उनी राजनीतिक नेता, कार्यकर्ता पनि हुन् ।”
- कृष्णकाया

सम्पादकीय

भ्रष्टाचारजन्य गतिविधि शून्य गराउन अपरिहार्य

मुलुकको राजनीति अवस्था जसरी अस्थिरता तर्फ उन्मुख छ । त्यसैगरी आर्थिक क्षेत्र पनि विसंगति र बेथितिले थिलथिलो अवस्थामा गुञ्जिरहेको छ । यी सब हुनको पछाडि मूलतः राजनीति अवस्था स्थिर नहुनु नै हो भन्दा अतिशयोक्ति नहोला । त्यसमा पनि सत्तारूढ राजनीतिक दलदेखि प्रमुख प्रतिपक्ष, प्रतिपक्ष दलहरू जनसरोकार र जनजीविकाप्रति पूर्ण रम्ले जनउत्तरदायी बन्न नसक्नु हो । जबकि, सत्तारूढ हुन वा प्रतिपक्ष सबै आ-आफ्नै स्वार्थ सिद्धमै मात्र तल्लीन रहँदा राजनीति अवस्था त के मुख्य स्रोत साधन अर्थ जगतमा धमिरा लाग्न गएको स्वतः अनुमान गर्न सकिन्छ । यस तर्फ सत्ता घटक राजनीतिक दलदेखि प्रमुख प्रतिपक्ष, प्रतिपक्षसमेत निशंकोच आर्थिक बेथिति तर्फ अग्रसर भएको देख्न, सुन्न पाइरहेको अवस्था छ । यो कार्य अत्यन्तै निन्दनीय, कुकार्य र भ्रष्ट पथको प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष रूप हो । जसले देश अनि देशवासीको निमित्त ठूलो अपराध, घात गरिरहेको भन्न सकिन्छ । यस्ता बेथिती, विकृतिको परिणाम स्वरूप संविधानतः तीन तहको सरकार मध्ये सबैभन्दा बढी स्थानीय तह सरकारमा यता केही समय देखि भ्रष्टाचारजन्य गतिविधिले तीव्रता र जरा गाडेको यथार्थ सार्वजनिक भइरहेको छ । त्यस खाले घृणित कार्यले आमनागरिकलाई निराशा र स्तब्ध बनाएको छ । यस्तो प्रत्यक्ष-परोक्ष विकृतिलाई आमनागरिकका निकटबाट सदाका लागि शून्य गराउने तर्फ लाग्न अति जरूरी छ । यस प्रकारका भ्रष्ट गतिविधिमा जनप्रतिनिधिहरू नै भित्रभित्रै डुबुल्कि खेल्नु ठूलो जनघाति र देशघाति कार्य हो । जसको जति निन्दा र भत्सर्ना गरे पनि थोरै नै हुनेछ । अतः त्यस्ता जनघाति र राष्ट्रघाति कर्म गर्ने चाहे केन, संघीय सरकार होस् या प्रदेश सरकार अनि स्थानीय सरकार, तह नै किन नहोस् तिनको भ्रष्टचाररूपी जघन्य अपराधको ढाकछोप होइन, पर्दाफास गर्न आमनारिक अनि सरोकारवाला हरेकले आ-आफ्नो तर्फबाट अग्रमोर्चामा उभिनु जरूरी भइसकेको छ । तब मात्र जनप्रतिनिको नाममा संघीय, केन्द्रीय, प्रदेश अनि स्थानीय तह, सरकारमा रहरे आमनागरिकको अमूल्य मतादेश विरुद्ध जान नसकलान कि भन्न सकिएला । अन्यथा त्यस्ता देशप्रीही, जनप्रीहीहरूले जनादेश प्राप्त गर्ने बेलामा मात्र गुलिया र चिप्ला कुरा गर्दैमा विकृति नदोहोरिएला भन्न सकिन्न । यसर्थ आमनागरिक बेलैमा सचेत, सजग बन्दै अहिले स्थानीय तहमा देखिएको आधा अर्थात् पचास प्रतिशत भन्दा बढी हुने गरेका भ्रष्टचार शेष गराउने तर्फ गम्भीर बन्नु अत्यावश्यक छ । जसले सामाजिक भत्ता, स्वास्थ्य, शिक्षा, पूर्वाधार निर्माण जस्ता जनसरोकारका विषयमा भ्रष्टाचार हुने गरेको तथ्यांक अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगले प्रकाशमा ल्याएको छ । यस्ता भ्रष्टाचारजन्य गतिविधिलाई कडाइका साथ शून्य गराउन अपरिहार्य छ ।

नेपाल आर्मी, इण्डियन आर्मी, ब्रिटिस आर्मी, सिंगापुर प्रहरीलगायत विभिन्न शारीरिक फिटनेशको लागि हामीलाई सम्झनुहोस् ।

MASTER RAJESH RAI
Owner/Training Director

GURKHA FITNESS & EDUCATION CENTRE

Seti Badh Marga Deep-16, Pokhara
+ 977 - 61 - 442292, 442293
+ 977 9803370473
E-mail : rairajesh56@yahoo.co.uk
www.facebook.com/gurkhatraining

शरीर मलेसिया र आत्मा नेपाली भएको आख्यान ‘निरजोया’

बज्रकुमार थुलुङ राई

हडकङ्गे नेपाली साहित्यकार दाजु गुरुङको तेस्रो कृति हो-निरजोया । यसअघि दाजुकृत टाँकीका फूलहरु र लाइ-सी (कथासंग्रह) प्रकाशित छन् । ती अघिल्ला दुई पुस्तक स्थानीय (हडकङ) प्रधान छन् । आफू रहेको परिवेशलाई आत्मसात गरेर ज्ञान चक्षुले हेर्ने, आफैँभित्र आफैँले आफैँसँग विमर्श गर्ने र त्यसबाट मन्थन विषयलाई सर्वकै लेख्ने दाजुको लेखकीय क्षमताले हडकङ्गेली नेपाली साहित्यको बेग्लै पहिचान प्रस्तुत गरेको छ ।

अधिकांश नेपाली शब्द शिल्पीले करिव तीन दशकको हडकङ बसाईबाट पनि स्थानीय जीवन लेख्दैनन् । यहाँ त शरीर मात्रै त हो, हाम्रो आत्म नेपालमै छ भन्नेको तानाबाना, कनिकुथी रचना नै बढी देखिन्छन् र सुनिन्छन् वजारमा । त्यो अस्वाभाविक पनि होइन । मानिससँग आफ्नो नामको भूगोल, आफ्नाहरूको प्रेमील सम्भनाभन्दा अर्को ठूलो सच्चाई पनि हुन्न ।

आजको दुनियाँलाई विज्ञान प्रविधिको आचाक्की विकास र प्रयोगले एकदमै नजिक बनाइ दिएको छ । यद्यपि मानिसले सशरीर उपस्थिति खोज्छ, स्पर्श खोज्छ, सामिप्य खोज्छ, निर्माण, विनिर्वाण खोज्छ, साक्षात्कार चाहन्छ । यी सबैको आन्तरिक खोजी सांस्कृतिक मान्छेका विम्वह हुन् । दाजु गुरुङ पनि आफ्नो सम्पूर्णताबाट दूर भएर बाँचेका सर्जक निश्चय नै होइनन् । उनका सिर्जनाहरु पढ्दै जाँदा ती यावत तत्वहरु पाउन सकिन्छ । यति हुँदाहुँदै पनि आफू रहेको श्रमभूमिलाई लेखेर दाजुले हडकङमा छुट्टै नेपाली साहित्यको स्वाद पस्केका छन् ।

यसअघि यहाँका नेपाली साहित्यकारले स्थानीय परिवेशलाई प्रमुख बनाएर नलेखेका होइनन्, हडकङको नेपाली साहित्य छुट्टै हुनुपर्छ । दार्जिलिङ, सिक्किम, डुवर्श, भुटान जस्तो अलग पहिचानामुखी हुनुपर्छ भन्ने अभिव्यक्तिको ठूलै स्वर थियो । चाँचिंत लेखक हाङयुग अज्ञात यसका बढी विषयवादी लाग्थ्यो । उनको त होडकोड कभरको कविता संग्रह नै प्रकाशित छ । वैचारिक धारणा प्रस्तुत गर्नु र बोल्नु एउटा कुरा हो । तर दाजुले जस्तो गरुङ्गो सिर्जना नै हातमा राखी दिनु चाहिँ सार्थक प्रयास हो ।

निरजोया त्यही सेरोफेरोको सगुन हो । तर हडकङ होइन मलेसिया हो । नेपालको राजनीतिक खिचातानीले दिएको चोट हो । बाध्यता र पलायनले निम्त्याएको आख्यान हो । मानवताहिन कुचित्रहरूको पर्दाफास हो । बोल्दाबोल्दै वाक्य बसेको क्षमाहीन आत्मग्लानी हो ।

दाजुको यो ‘निरजोया’ रहरे उमेरमा बाध्यात्मक परिस्थितिले वैदेशिक रोजगारीमा गएका युवाले भोगेका कारुणिक कथा हो । यसका मुख्य पात्र ‘निरोज’ पूर्वी नेपालका युवक हुन् । लाउन खाने नै धौ धौ परिवारको केटो पनि होइन । तर जीवनको चन्चले उमेरमा गरेका प्रयासहरूको असफलता र एक दशक बढीसम्म भएको सशस्त्र द्वन्द्वको प्रभावले वैदेशिक रोजगारीका लागि मलेसिया हानिएका स्वप्नशील ठिटो हो ।

‘गाउँघरमा रहँदा जे आउँछ, मज्जाले पचाइन्छ’ भन्ने जस्ता भावले निस्फुकी जिएका निरोजलाई इन्द्रकालमा विद्रोही पक्षले जवर्जस्ती बन्दुक भिराएर जङ्गल लान्छ कि भन्ने त्रासदीले उनको लाहुरे बाउ पिरोलिएको अवस्थाबीच विवाह बन्धनमा बाँधी दिएको प्रसङ्ग छ । पढाइ लेखाईमा पनि माइलो छोरो निरोजले खासै रूचि नराख्नुले पितामा अर्को पिरोलो थपिन्छ । गाउँमा रुमलिएको माइला विदेशिएपछि उनले खानु परेको हण्डर र ठक्करहरूको महाभारत ‘निरजोया’मा अनुवाद भएको छ । मलेसियामा भोगेका नारकीय जीवन र त्यहाँको प्रशासनले गरेको अमानवीय शैलीको कारवाहीबाट प्रताडित बनेका वैदेशिक कैदीहरूको चिन्तार छ । युवा उमेरमा दुई आत्माबीच अड्डाएको प्रेममाथि भएको धोखाधडीको कहानी छ ।

भूगोल, भाषा, धर्म, संस्कार संस्कृतिले प्रेमलाई रोक्दैन र छेक्दैन भन्ने अभिव्यक्तिको सच्चाई सँगै जुनसुकै बेला टुट्न र टुटाउन सकिने प्रकृतिको हुँदो रहेछ जस्तो लाग्ने उदाहरण छ । त्यस्ता प्रेमको आयु एकदमै कम हुने निक्यौल गर्न सकिने प्रमाण छ ।

निरजोया नेपालका निरोज र मलेसियाकी जोयाबाट निर्माण गरिएको व्युत्पत्ति शब्द हो । यस पुस्तकका मुख्य पात्र उनै निरोज हुन् भने अर्का प्रमुख पात्र जोया ।

यी दुई बाहेक ‘डम्बर दाइ’ सक्रिय पात्रको रूपमा उभिएका छन् । बीचबीचमा जोडिएका पात्रहरु राम, चित्रबहादुर, फलक, सुन्दर, जीवन, शम्भु, मनकुमार, राजबहादुर, हितकाजी, मिलन, चन्द्रबहादुर, डिकबहादुर, अशोक आदि सबै नेपाली छन् । अनेक सिलसिलालामा भेटिएका नेपाली मूलका वर्मेलीहरु पनि निरजोयामा जोडिएका छन् । उस्तै कथाव्यथा बोकेर वैदेशिक रोजगारीका लागि मलेसिया पुगेका ती सबै पात्रको दर्दनाक जीवन भोगाइले निरजोयाका पानाहरु भरिएका छन् ।

निरोज नेपालमा हिन्दु परिवेशमा हुर्किएका युवक हुन् । समग्र नेपालीको परिवेश पनि त्यही नै हो । धर्म परिवर्तन गरेका नेपालवासी नेपाली बाहेकलाई हिन्दु धर्म र संस्कार, संस्कृतिले कतै न कतै छुन्छ नै । त्यही धर्मको वरिपरि जीवन घुमिरहन्छ । तर, नेपाल छोडेपछि त्यस्ता अनेक फण्डाहरु आउँछन् । परिस्थिति अकल्पनीय बन्छ । जसलाई स्वीकार्नुको अर्को विकल्प हुँदैन । त्यो अत्यावश्यक भएर अगाडि आउँछ । यद्यपि मुस्लिम धर्मात्म्यी मलेशियन जोयालाई त्यो धर्ममा उल्लेख गरिएका तपशीलहरूले बढीको देख्दैन ।

एउटी मुस्लिम युवतीले आफ्नै आमाबाबु रहेको घरमा सम्पूर्ण अलग भएको व्याइफ्रेन्ड लगेर ‘लिभिङ टुगेदर’ राख्नु साहस हो कि ? क्रान्ति हो कि ? स्वतन्त्रता हो कि ? आघात प्रेम र समर्पण हो ? या आवश्यकता पूर्तिका लागि प्रबन्ध गरिएको अस्थायी सम्बन्ध हो ? त्यो माथि उनको अर्थात् इन्व (आमाबुवा) ले पनि छोरीको निर्णयलाई यो सहर्ष स्वागत गर्नु अर्को आश्चर्यको विषय हो । मुस्लिम धर्म स्त्री, पुरुष सम्बन्धको विषयमा त्यति खुल्ला र

उदार छ भन्ने कुनै मनमस्तिष्कमा थिएन । यो निरजोयाले आँखाको पट्टि खोलिएको छ भने दिमागमा अर्को बत्ती वालिदिएको छ ।

‘केटा हो ! मलेसियामा आफ्नो कोठाको ढोकामा केटी मान्छेको चप्पल राख्नु । नत्र केटी त कोठामै आउँछ ।’ सानो छँदा काकाबाउहरूले मलेसिया जान लागेकाहरूलाई दिएको अर्ती निरजोयाले याद दिलायो । अहिले सम्भ्रंदा मलेसिया गएर बेपत्ता हुनेहरु र दशकौंपछि, याने उमेर ढल्केपछि, घर फर्केकाहरु जोयाहरूकै अंगालोको मस्तमस्तीमा हराएका थिए कि क्या हो ? जस्तो लागेर आयो । त्यस्तो त युरोप जस्तो खुल्ला सामाजमा पनि छैन होला । यसरी हेर्दा मलेसिया यौन स्वतन्त्रताप्रति धर्म र संस्कारभन्दा धेरै माथि देखिन्छ । यो उपन्यासले त्यो कुराको पुष्टि गरेको छ ।

यसभित्र गैर कानुनी रूपमा मलेसिया छिरेका मान्छेहरूको अनन्त चिन्तार पनि छ । भयभीत त्रासदीले आँसु निखिएका आँखाको अंनिद्रा छ । मले पुलिसको धरपकड र अमानवीय व्यवहारको चित्र छ । अब जीवन कि मृत्यु पाइन्छ ? भन्ने प्रश्नले छातीभित्र परेड खेल्नरहेको अन्तरआत्माको आवाज पनि छ ।

‘वर्क परामिट’ चेकजाँचको क्रममा समातिएकाहरूलाई नाइझभार पारेर अव्यवस्थित कोठामा कोँचिएको क्रन्दन मात्रै होइन, दुर्गन्धित जेलमा महिनौँ महिना सडिएर मरेर बाँचेका प्रत्येक पात्रका सत्यकथाले निरजोया पढ्दापढ्दै गला अवरुद्ध हुन्छ । मलेसियाको घनघोर जंगलमा कन्दमुल र काँचो माछा खाँदै बाँचेको जीवन एक चिम्टी नूनको अभावमा तडिपएको अवस्था अकल्पनीय लाग्छ । कुनै समय वृटिशको गोर्खा प्लाटुन भएर आफ्नै बागवाजले उपनिवेश मुक्त देशका लागि अन्धौलत भएका मलेहरूलाई राइफल ताकेको त्यही मलेसिया हो ।

हुन त त्यो भूगोलको राजनीतिक इतिहास हो । त्योसँग आजको परिस्थितिको कुनै सम्बन्ध छैन । समय सँगैसँगै विश्वमानव अधि वडिसकेका छन् । मलेसिया पनि ती सारा परिवर्तनबाट टाढा थिएन र छैन । तथापि निरोजजस्ता पात्रले पाएको चिन्ता सान्चै पाषण युगको बर्बरता जस्तो लाग्छ । यस्ता अनेक कष्टकर श्रृंखलाहरूको चित्रण गर्ने साहस निरजोयाले गरेको छ ।

यति हुँदाहुँदै पनि नारी प्रधान सोचको हिमायती रहेछ, मलेसिया भन्ने सन्देश यस पुस्तकले दिएको छ । श्रीमतीले श्रीमानले जस्तो काम गर्नु, कमाएर ल्याउनु, परिवार पाल्नु र मुख्य अभिभावकीय भूमिका निर्वाह गर्नु जस्ता उदाहरण यस उपन्यास भित्र पाइन्छ । यी सबै कुराको जिम्मेवारी उठाएर पनि नारी, प्रेमिका वा श्रीमती हुनुको कर्तव्यमा अलिकति पनि नचुक्नु, कहिँ कतै वैभवको घण्टघड नरहनु जोयामार्फत पाइने असली सन्देश हो ।

यस अर्थमा यो उपन्यास यथार्थपरक धारबाट बगेको छ । यसबाहेक भाषा, धर्म, सिमाना र इतिहासले गारोसारो गरेको बेला कस्तो

सजिलो हुन्छ भन्ने अर्को उदाहरण निरजोयाले प्रस्तुत गरेको छ । यस उपन्यासका प्रमुख पात्र निरोजलगायत नेपालीहरु जेलभित्र जीवन र मृत्युको अनिश्चित सोचाइको तापले पिल्सिरहेको बेला इन्डियन मूलका मलेसियन पन्जाबी नयाँ जेलर मर्नजितसिंह कौरको आगमन हुनु, हिन्दी भाषा बोल्नु, धर्मको विषयमा बोल्दै पशुपतिनाथ दर्शन गर्न नेपाल आउने कुरा गर्नु र नेपाली कैदीलाई देश पठाउने वचन दिनु जस्ता विषय उठान यस उपन्यासले गरेको छ । यस्ता कयौँ प्रासाङ्गिकताले पुस्तक रंगिएको छ ।

निरजोया अति क्लिष्ट साहित्य लेखेर वरिष्ठ पन्टनेहरूका लागि भापट हो । लेखनका हिसाबले यो एकदमै सरल जगमा उभिएको छ । सामान्य पाठकले पनि यसलाई बुझ्न सक्छन् । यसका पन्नाहरु पल्टाउँदै जाँदा अलिक असमान्यस्व भान हुन्छ । कतै दैनिकी जस्तो, कतै पटकथा, लघुकथा, संस्मरण जस्तो लाग्छ । कतै त विषय प्रसङ्गभन्दा अलग मोडिएको जस्तो लाग्छ । प्रस्तुत भइसकेका घटनाक्रम फेरि फेरि दोहोरिएर हल्का बोर भएको जस्तो पनि आभाष हुन्छ ।

वाक्य तन्काएर अलिक बेअर्थको भएको जस्तो लागि रहन्छ । गद्यात्मक शैलीबाट लेखिएको निरजोयामा वाक्यको विश्लेषणात्मक बढी छ । हुन त आजभोलि अनेक बहानामा भाषालाई आफ्नो वशमा राखेर बहस गर्नेहरूको भीड नै छ । तर त्यति हदसम्म पनि निरजोया लेखनका वाक्यहरूले गरेका छैनन् । हुनसक्छ, निकट भविष्यमा नेपाली भाषाविद्‌ले दाजु गुरुङका लेखन शैलीलाई अर्कै उपमा दिने छन् ।

अलिक उहिले प्रसिद्ध उपन्यासकार प्रकाश कोविदको प्रेमिल उपन्यास र लिलावहादुर क्षेत्रीका सामाजिक उपन्यास पढ्न बानी परेका मानजस्त पाठकका लागि हल्का भाषागत मौनभंग भएको मात्रै हो-निरजोया । अझ उहिले इन्डियन पकेट बुक्सका थिलर उपन्यासहरु पढेर आएका पाठकलाई दाजुको यो उपन्यास बेग्लै लाग्न सक्छ ।

यस्ता प्रसङ्गहरु जे सुकै होस् , हडकङ जस्तो अति व्यस्त दैनिकी बावजुद पनि एक श्रमजीवी लेखक दाजु गुरुङले लाइ सी, टाँकीका फूलहरु र निरजोया जस्ता जीवन र जगत छोएका कृतिहरु जन्माउनु सामान्य होइन । देशका लेखक र समीक्षक साथै बौद्धिक पाठकहरूको विदेशमा बसेर लेख्नेहरुप्रति हरिने साधुरो दृष्टिकोणका सन्दर्भ दाजुका कृतिले परिवर्तनको छनक दिन्छन् । क्षमताको कदर नहुँदाको परिणाम साँठगाँठोको जदौ सम्बन्ध र हल्लादारहरूको वर्चस्वबीच स्वघोषित सर्जक हुने परम्पराबाट निरपेक्ष रही अविराम चलाइरहने दाजुको प्रयास स्तुत्य छ। ज्ञान र कुवाको पानी एकै हो यो जति फिक्रे पनि सकिँदैन। आखिर मेहनती मान्छेले तीतेपातीबाट पनि मह बनाउन सक्छ। दाजु तिनै कोटीका सर्जक हुन । यिनी सिर्जनाका त पानी हुन जसले कठोर ढुंगालाई चिल्लो र कलात्मक बनाउने हिम्मत राख्न सक्छन् ।

- खबरहवबाट

पाठक मन्थन

पाठकको धारणा बुझ्न सक्षम सुम्निमा !

श्री सम्पादकज्यू, हामी त्यस सुम्निमा राष्ट्रिय साप्ताहिक पत्रिकाको नियमित पाठक बनेको भ्रण्डै ६ वर्ष पूरा भएछ । यो अवधि सम्म हामीले निकै मन पराएर भनौँ ग्राहक बनेर सुम्निमा राष्ट्रिय साप्ताहिक पढ्ने गरेका छौँ । यसका लागि सुम्निमा राष्ट्रिय साप्ताहिक पत्रिका सम्बद्ध सम्पूर्ण टिमलाई धेरै धेरै धन्यवाद सहित हार्दिक आभार व्यक्त गर्न चाहन्छौँ । किनकि, यो टिमले हामी जस्ता हजारौँ हजार पाठक, ग्राहक, शुभेच्छुक, सहयोगी, लगायतको मन जित्ने अनि छुत्ने खालका पाठ्य सामग्रीदेखि लेख, रचना, प्रकाशन गरिरहेको छ । जसका लागि सुम्निमा राष्ट्रिय साप्ताहिक पत्रिका सबैले पढ्नै पर्ने कुरामा भन्न कसैले कन्जुस्याई गर्नु हुन्न र गर्दैनौँ पनि भन्ने हाम्रो आग्रह छ । हाम्रो आग्रहलाई पक्कै पनि अन्य पाठक, शुभेच्छुकहरूले पनि बुझ्ने छन् भन्नेमा दुई मत नहोला । ताकि सुम्निमा राष्ट्रिय साप्ताहिक पत्रिकाले पनि आफ्ना शुभेच्छुक, पाठक, ग्राहक, सहयोगी सबैको धारणा राम्ररी बुझेर, जानेर नै त्यस्ता खाले पाठ्य सामग्री पस्कन सफल भएको हुनुपर्छ भन्ने हाम्रो ठम्याई छ । यसर्थ सुम्निमा राष्ट्रिय साप्ताहिक पत्रिकाले अझै मेहनतका साथ हामी जस्ता हजारौँहजार पाठकका मन-मस्तिष्कमा छाप राखी राख्न पछि पर्नु हुन्न भन्ने विश्वासलाई आत्मसात् गर्नेमा हामी ढुक्क छौँ । अन्त्यमा सुम्निमा राष्ट्रिय साप्ताहिक पत्रिका नियमित प्रकाशन हुँदै अघि बढ्न सकोस्, शुभकामना !!

- अस्मिता कुलुङ - महाकुलुङ -४, सोलुखुम्बु, कंचन शेर्पा - रामप्रसादराई गापा -१ बान्ताङ, खेता भोजपुर, गौरी सुनुवार मानेभन्ज्याङ, -७, ओखलढुङ्गा, हरीकला आलेमगर - दमौली,तनहुँ, रत्नादेवी गुरुङ - सिर्जाननगर, सूर्यविनायक, भक्तपुर ।

सुम्निमाको साख उच्च रहने

श्री सम्पादकज्यू, नेपालको पत्रकारिता क्षेत्रमा विगत ३१ वर्ष यतादेखि निरन्तर प्रकाशन हुँदै आएको सुम्निमा राष्ट्रिय साप्ताहिक अखबार एक सशक्त र पृथक अर्थात् विशुद्ध व्यावसायिक धर्म निर्वाह गर्दै आएको अखबार भएको ठहर गरेका छौँ । जबकि, अन्य अखबारले आफ्नो व्यवसायिक धर्मलाई पन्छाउँदै केवल एकल पक्षीय पाठ्य सामग्री पस्कने गरेको यथार्थलाई सुम्निमा राष्ट्रिय साप्ताहिक अखबारले पूर्ण रूपमा निषेध गरेको छ भन्ने पनि लागेको छ । हाम्रो यस्तो ठहरलाई सुम्निमा राष्ट्रिय साप्ताहिक अखबारको अन्य धेरै पाठक, शुभचिन्तकले गरिरहेका छौँ । यसलाई सुम्निमा राष्ट्रिय साप्ताहिक अखबारमा आवद्ध सञ्चारकर्मी, व्यवस्थापक, वितरक सम्पूर्णको निकै महत्वपूर्ण भूमिका रहेको हामी कसैले भुल्ने छैनौँ भन्ने तर्फ पनि ध्यानाकर्षण गराउदछौँ । यस्ता हाम्रा सुझावरूपी भनाई र शुभेच्छालाई सुम्निमा राष्ट्रिय साप्ताहिक अखबारको सम्पूर्ण टिमले निश्चय नै आत्मसात् गर्ने छ भन्ने लागेको छ । यसले सुम्निमा राष्ट्रिय साप्ताहिक अखबारको साख सधैं उच्च रहने अपेक्षा गर्न सकिन्छ, धन्यवाद !

- अशोक शेरचन -पोखरा मनपा -७, कास्की, करुण वान्तवा -धरान -१७, सुनसरी, खडगबहादुर थापामगर - भेडेटार, धनकुटा, गजुरमान धिमाल - डाँगीहाट, मोरङ, रामेश्वर तामाङ -हेटौडा -१०, मकवानपुर ।

कृषि प्रधान देशमा छैन खुल्ला ठाउँ र खेतीयोग्य जमिन !

रूषा थापा

सरकारी कार्यालय, अस्पताल, विद्यालय आम नागरिकको सबैभन्दा धेरै चाप ठाउँ हो । अहिले एयरपोर्टमा वैदेशिक रोजगारीका लागि विदेश जानेहरुको लाम छ । बसपार्कहरुमा समेत मानिसहरुको भीड नै देखिन्छ । गोंगबुस्थित नयाँ बसपार्क, कलकी, बल्खु, जडीबुटी, बनेपालगायतमा गाउँ फर्किनेहरुको लर्को छ ।

यता, विभिन्न सरकारी कार्यालयमध्ये नागरिकता र राहदानी बनाउने ठाउँमा सबैभन्दा बढी भीड देखिन्छ । कक्षा १२ पास गर्नेवित्तकै अध्ययनका निम्ति लाखौं खर्चिएर कोही अमेरिका, अस्ट्रेलिया, क्यानडा गइरहेका छन् त कोही रोजगारीको खोजीमा खाडी मुलुक पुगेका छन् । गाउँदेखि सहरसम्म बच्चा, बुढाबुढी वा दीर्घ रोगी मात्र छन् ।

यतिसम्म कि सुरक्षा सेवावाट अवकाश पाएकाहरु समेत कामको लागि विदेश पुगेका छन् । निजामती सेवावाट अवकाश पाएकाहरु भने मोजमस्ती गरिरहेका छन् । यहाँ आम्दानीको स्रोत नभएकाहरु कि त गाउँ फर्किएका छन् कि त विदेशिएका छन् । करिब तीन वर्षअघि कुनै पनि ठाउँमा सरकारी कार्यालय, विद्यालय, अस्पतालको स्थापनासँगै त्यो ठाउँमा कोठा पाउनै मुस्किल हुन्थ्यो ।

जग्गाको मूल्य पनि हवातै बढ्थ्यो । केही वर्षअघिसम्म काठमाडौँ उपत्यकामा सटर भाडा निकै महंगो थियो । फन् राजधानीको ठेमल, इन्द्रचोक, भोटाहिटी, न्यूरोडमा त सटर भाडा धेरै नै महंगो थियो । एउटै सानो सटरको समेत यहाँ मासिक १८ लाखसम्म भाडा पर्थ्यो । यो ठाउँको जग्गाको मूल्य आनाको साढे ६६ लाख सरकारी मूल्य भएपनि किनबेच भने १३-१४ करोडमा हुन्थ्यो ।

अहिले सरकारी कार्यालय, अस्पताल, विद्यालय वरपर व्यापारव्यवसाय सञ्चालन गरेका व्यापारीहरु पहिलाजस्तो चहलपहल नरहेको बताउँछन् । वडा कार्यालयदेखि नगरपालिका, गाउँपालिका, महानगरपालिका, मालपोत, यातायात कार्यालयलगायतमा पनि पहिलाजस्तो मानिसहरुको चहलपहल नरहेको बताइन्छ । पछिल्लो समय लेनदेनको मुद्दा वा चेक बाउन्स हवातै बढेको छ ।

यता, आत्महत्या, हत्यालगायतका घटना पनि बढ्दो क्रममा छ । अहिले सरकारी कार्यालय अगाडिकै सटरहरु खाली देखिन्छन् । व्यापारव्यवसायमा मन्दी आएपनि व्यापारीहरु पलायन भएका छन् । यतिसम्म कि सरकारी कार्यालयमा लेखनदास गर्ने वा कानून व्यवसायीहरु सेवाग्राही आउन ठप्प भएपछि महिनौदेखि कोठा भाडा तिर्न नसकेको बताउँछन् ।

२०७८ को राष्ट्रिय जनगणनाअनुसार नेपालको जनसंख्या दुई करोड ९१ लाख ६४ हजार ५७८ रहेको छ । यसमध्ये आधाभन्दा बढी नेपाली नागरिक विदेशमा छन् । तर,

यहाँ आवश्यकताभन्दा बढी घर बनेका छन् । सरकारले जथाभावी घर बनाउन दिँदा जताततै कोठा र सटर खाली भएका छन् ।

दलालीहरुले खेतीयोग्य जमिन प्लाटिङ गरेर आनाकै ३० देखि ८० लाखसम्ममा बेचे । सर्वसाधारणले नाफा हुने आशामा बैक तथा वित्तिय संस्थावाट ऋण लिएर घर बनाए । अधिकाशको सोचाई थियो कि घर बनेपछि सबै कोठा, सटर र फल्याट महंगो भाडामा लगाउँछ । र, बैकको कित्ता तिर्छु । घर भाडामा लगाएपछि बसीबसी खाने समेत कतिपयको योजना थियो ।

तर, घर बनेपछि कोही पनि भाडामा बस्न नआएपछि घरधनीहरु तनावमा छन् । आफ्नो वडा, गाउँ वा नगरभित्र कतिघर बनेका छन् ? कतिको नक्सापास छ वा छैन ? कति मापदण्ड विपरीत बनेका छन् ? भन्ने तथ्याक स्थानीय तहहरूसँग छैन । सहरी विकास मन्त्रालयसँग पनि यस्तो तथ्याक छैन । नेपालीहरुले पनि तीन चिजमा मात्र लगानी गर्न सिके ।

जागिर खाएकादेखि विदेश गएका, व्यापारव्यवसाय गरेका व्यक्तिहरुले आफुले कमाएको रकम घरजग्गा, गाडी र सेयरमा मात्र लगानी गरे । नेपालीहरुले यहाँ मात्र होइन, विदेशमा समेत यस्तो कार्य गरेका छन् । आफ्ना छोराछोरीलाई अमेरिका, अस्ट्रेलिया पठाइयो र यहाँ गैरकानूनी रुपमा कमाएको पैसाले त्यहाँ घरजग्गा, गाडी किनियो ।

अनि मेरा छोराछोरीले अमेरिका, अस्ट्रेलियामा घरजग्गा किन्यो भनेर ठुल्लो गफ हाक्ने ! नेपाली समाजमा एउटा चर्चित भनाइ छ, बाँदरले आफ्नो घर त बिग्राछ नै सँगै अरुको पनि बिग्राछ । त्यसरी नै नेपालीहरुले नेपालको त सबै खेतीयोग्य जमिन सकाए अब अमेरिका, अस्ट्रेलियाको सिध्याइरहेका छन् ।

साधारणतया एउटा घरमा मानिसको करोडदेखि अबौसम्म लगानी हुने गरेको छ । घर भाडामा लगाएर मासिक लाखौं उठाउँछन्, घरधनीहरु । तर, आम्दानी र लगानी दुवैको राजस्व राज्यलाई तिर्दैनन् । काठमाडौँ उपत्यकाभित्र होस् या बाहिर खेतीयोग्य जमिन सबै खण्डीकरण गरेर प्लाटिङ गरिएको छ ।

दलालीहरुले रोपनीको एक लाखमा खेतीयोग्य जमिन लिएर त्यसलाई खण्डीकरण गरी आनाकै ८० लाखसम्म बेचे । यसले एकातिर खेतीयोग्य जमिन सबै सकिएको छ । सहर अस्पताल बनेको छ, खुल्ला ठाउँ नहुँदा गर्मी बढेको छ भने अर्कातिर मुलुकमा खाद्यान्न संकटको संकेत देखा परेको छ ।

अहिले घरधनीहरु चोकचोकमा मान्छे खोज्दै हिँडेको देखिन्छ । चिनजान भएको पसलमा भाडामा बस्ने कोही भएमा आफ्नोमा ल्याइदिन भन्छन् । यस्तो दिनसम्म आउँछ भनेर कसले सोचेको थियो र ? अहिले कोठा, सटर भाडामा बसिरहेका वा व्यापारव्यवसाय

गरिरहेका समेतले भाडा तिर्न सकेका छन् ।

निजी संघसंस्थामा काम गर्नेले महिनौदेखि तलब पाएका छैनन् । व्यापारीहरुको व्यवसाय ठप्पै छ । अनि कसरी तिर्नु उनीहरुले कोठा, सटर भाडा ? अहिले मानिसहरु उपत्यकाभित्र बस्न नसक्ने अवस्था आएको बताउँछन् । महंगी, बेरोजगारी, प्रदूषण र गर्मीका कारण उपत्यकासहित जिल्लाको सटरमुकाम छोड्नेहरु बढ्दो छन् ।

गाउँमा पनि धेरै विकास भइसकेको छ । तीन दशकअघि केही नभएको अहिले गाउँमा समेत विद्यालय र अस्पताल बनेको छ । वाटो, विद्युत पुगिसकेको छ । त्यसैले, अब मानिसहरुमा आफ्नै गाउँघर फर्किनुपर्ने सोचाई आएको छ । सामाजिक सञ्जालदेखि पत्रपत्रिका, सार्वजनिक स्थलमा समेत घरजग्गा बेच्न चाहनेहरु यत्तिकै भेटिन्छन् ।

सस्तोमा घरजग्गा बेच्छुभन्दा समेत कोही घरजग्गा किन्दैनन् । सरकार पनि दलाली भयो । भूमि, कृषि र सहरी मन्त्रालयले पहिल्यै जथाभावी घर बनाउन नदिएको भए आज यो अवस्था आउँदैनथ्यो । सरकारले घर बनाउन धमाधम स्वीकृति दियो । दलालीहरुको लहैलहैमा लागेर जोकोहीले घरजग्गामा लगानी गरे ।

अहिले घरजग्गामा मन्दी आउँदा सबै डुबेका छन् । वन जंगल फडाँनी गरेर घर बनाउँदा गर्मी हवातै बढेको छ । मानिसलाई श्वासप्रश्वासमा समेत समस्या निम्तिएको छ । किर्नाक खाली ठाउ कतै छैन । जताततै घरेघर छन् । घरजग्गा दलाली वा भूमाफियाको अगाडि सरकारको ऐन, कानून केही रहेनछ ।

सांसददेखि मन्त्री, प्रधानमन्त्री सबैलाई आफ्नो मुठीमा लिएका छन्, दलाली र भूमाफियाहरुले । यीनीहरुकै कारण आज देशमा भोकमरीको संकेत देखिएको छ । कर्मचारी र जनप्रतिनिधि दुवै पैसामा बिक्दा त्यसको असर देश र जनताले भोग्नुपर्ने भएको छ । सरकारले भएकै ऐन, कानून समेत कार्यान्वयन नगर्दा आज यो परिस्थिति निम्तिएको हो ।

०७९ जेठ ९ गतेको मन्त्रिपरिषद बैठकले खेतीयोग्य जमिन प्लाटिङ गर्न नदिने, चार आना दुई पैसामुनि कित्ताकाट गर्न नदिने र जग्गाको वर्गीकरण गर्ने निर्णय गरेको थियो । सोहीअनुरूप देशभर जग्गा वर्गीकरणको प्रक्रिया अघि बढाइएको थियो । जग्गालाई कृषि र गैरकृषि गरी दुई भागमा विभाजन गर्नुपर्ने थियो ।

तर, ०८० साउन ३० गतेको क्याबिनेट बैठकले जग्गाको वर्गीकरण रोक्दै खेतीयोग्य जमिनसहित साढे दुई आनामा समेत घर बनाउन दिने निर्णय गर्यो । यो सबै पैसाको चलखेलमा भयो । सरकारमा बसेकाहरु पैसा खाएर गलत निर्णय गर्ने अनि त्यसको भुक्तान देश र जनताले गर्नुपर्ने । देशभरका सार्वजनिक, सरकारी जग्गा व्यक्तिको नाममा लगिसकिएको छ । तर, सरकार त्यो पनि खोज्दैन । भक्तपुर

अनुपमको २०२ औं तालिम समापन

उच्च पदस्थ नेताहरुसम्म लाभान्वित भएको बताउँदै वडाध्यक्ष पराजुलीले तालिम अभियानको प्रशंसा गरेका थिए ।

यसैगरी अनुपम म्युजिकका संरक्षक वीरेन्द्र पालिखेको सभापतित्वमा भएको कार्यक्रममा अनुपम म्युजिकका प्रबन्ध निर्देशक अनुराग अधिकारीले यस म्युजिकवाट अहिलेसम्म १० हजारभन्दा बढी व्यक्तिले तालिम लिइसकेको जानकारी दिँदै अनुपममा एक पटक पैसा तिरेर तालिम लिएपछि जति पटक पनि निःशुल्क तालिम लिन सकिने बताएका थिए ।

प्रमाणपत्र वितरण कार्यक्रममा गुरुङ चलचित्रका महानायक ताराबहादुर गुरुङ, ज्यान्डम रिडर्स सोसाइटीका अध्यक्ष रुपिन्द्र प्रभावी, समाजसेवी राजकुमार घिमिरे, प्रशिक्षार्थीहरू अनुपमा अधिकारी, मिलन बराल, अर्नभ तुलाचन, ओजस्वी गौतमलगायतले आ-आफ्ना धारणा राखेका थिए । सो अवसरमा गायिका कृषिका घिमिरेले गायन प्रस्तुत गरेका कार्यक्रमको सञ्चालन प्रशिक्षार्थीद्वय श्रेया अधिकारी र एलिसा थापाले गरेका थिए । तालिमको प्रशिक्षण अनुराग अधिकारी, रुपिन्द्र प्रभावी लगायतले दिइएका थिए ।

भाषा–साहित्य

गुरुङ भाषा

आयादो छमी, आयादो मैमे, आउला युलरी - ljd nfn td':oŋ

आयादो छमी, आयादो मैमे, आउला युलरी
आफै न क्योरी क्ये लसी बरु मिथेनो युलरी ।

धी र नासा छ्याव न तस्या, ह्युल छ्याव तम्
छ्याव ह्युल तस्या न मात्र सफल तल खाम् ।

छमी र मैमीरी विदेश यासी मयाब चु बानी
बुढेशकालरी ह्युल र खसी आफै दे मो हानी ।

छतैरा ओसो आउल आडी बनेना इयो ह्युल
ह्युलल माया लसा न चुरीई तिम् विकास ल मुल ।
- भुलभुले -५, लमजुङ ।

कला–मनोरञ्जन

‘धेरै कोशिश’ नामक गीत सार्वजनिक

काठमाडौँ - गायक भूपेश तिम्सिनाको शब्द, सङ्गीत रहेको ‘धेरै कोशिश’ नामक गीत सार्वजनिक भएको छ । गायक तिम्सिनाकै शब्द, सङ्गीत र स्वर रहेको गीतको भिडियो हालै एक कार्यक्रम बिच सार्वजनिक भएको हो । यस भिडियो गीतको निर्देशन निशान घिमिरेले गरेका छन् । यसैगरी गीत भिडियोमा स्मारिका ढकाल र सुरेश कोहलीलाई फिचरिङ गरिएको छ । भिडियोको छायांकन उत्तम हुमागाई र सम्पादन सञ्जय अधिकारीले गरेका छन् ।

उक्त गीतको भिडियोमा आफूले माया गर्ने मान्छेप्रतिको समर्पण भाव व्यक्त गरिएको गीतको अडियो र भिडियो दुवै सशक्त रहेको मान्न सकिन्छ । यसरी सशक्त देखिएको गीतको भिडियो भूपेश तिम्सिनाको अफिसियल युट्युब च्यानलमार्फत सार्वजनिक गरिएको हो ।अमेरिकाकमा लामो समयदेखि बसोबास गर्दै आएका तिम्सिनाले थुप्रै नेपाली गीत गाउनुका साथै केही हिन्दी गीतमासमेत आफ्ना मधुर स्वर दिएका छन् ।

एसईई प्रिन्सेसको ताज श्रेष्ठलाई

काठमाडौँ - सिजन मिडियाले आयोजना गरेको वाह्रौँ संस्करण नामी कलेज एसईई प्रिन्सेसको ताज प्राप्ति श्रेष्ठले पहि्रिएकी छन् । यस क्रममा श्रेष्ठले एसईई प्रिन्सेससँगै मोष्ट ट्यालेन्टको अवार्ड पनि हात पार्न सफल भइन् । यसैगरी फस्ट रनरअप प्रीति शर्मा, सेकेन्ड रनरअप निरजरा श्रेष्ठ, थर्ड रनरअप ज्यास्मिन धमेना र फोर्थ रनरअप शुभ केसी भएका छन् । ताज विजेता श्रेष्ठले ल्यापटप तथा नामी कलेजमा १ लाख बराबरको छात्रावृति प्राप्त गरेकी छन् । यस्तै फस्ट र सेकेन्ड रनरअपले क्रमशः स्यामसुङ मोवाइल फोनसँगै प्लस टु अध्ययनको लागि छात्रावृति प्राप्त गरे भने थर्ड र फोर्थ रनरअपले डिजिटल स्मार्ट वाच र छात्रावृति प्राप्त गरेका छन् । त्यस्तै सब टाइटल अर्गनाइजर च्वाइस इभा कपाली, पपुलर च्वाइस सविना तामाङ, मिस स्टाईलिस क्रीस्मि गुरुङ, भियोर्स च्वाइस कृपा केसी, फोटोजेनीक रन्जना ठकुरी, क्रियटिभ अवार्ड एकता अर्याल र वेष्ट वाक सिचु महंजन बन्न सफल भए ।

सो कार्यक्रमको प्रमुख अतिथि वन तथा वातावरणमन्त्री नवल किशोर साह सुडीले यस्ता कार्यक्रमले विद्यार्थीको प्रतिभा उजागर गर्न सहयोग पुर्‍याउने र आत्मविश्वास बढाउने बताए । यस कार्यक्रममा विभिन्न विद्यालयमा अध्यापन तथा व्यवस्थापनमा लामो समयदेखि सक्रिय शिक्षकलाई विशेष शैक्षिक सेवा सम्मान -२०८१ द्वारा सम्मान गरिएको कार्यक्रममा नेहा केसी, प्रिन्सिपल स्वस्तीश्री गुरूकुल आई विवल्ड स्कुल, द्रोणबहादुर अधिकारी, प्रिन्सिपल मनमोहन मेमोरियल कलेज, रवीन्द्र अधिकारी, प्रिन्सिपल रिलाइन्स कलेज, सरिता शाक्य प्रधान, इन्टरनेशनल रिलेसन्स कोओर्डिनेटर साउथ वेस्टन स्टेट कलेज, सुनोज केनी, एकेडेमिक डाइरेक्टर रेडन कलेज, देवेन्द्र तिर्मिल्सिना, बजार व्यवस्थापन प्रमुख मिड भ्याली कलेज, शिक्षा पत्रकार मकर श्रेष्ठ, ध्रुवप्रसाद तिर्मिल्सिना, गुणस्तर प्रत्यायन प्रमुख काठमाडौँ मोडेल कलेज, सङ्गीता श्रेष्ठ, प्रिन्सिपल काठमाडौँ भ्याली कलेज, टंककुमार चापागाई, अध्यक्ष प्याब्सन टोखा, आनन्दकुमार यादव, सचिव हिसान बामगती प्रदेश, जेसिका चेमजोङ, अध्यक्ष हिसान काठमाडौँ, प्रेम गुरुङ, उप प्राध्यापक पोखरा विश्वविद्यालयलाई सम्मान पत्र तथा दोसल्ला ओढाएर सम्मान गरिएको थियो ।

उक्त प्रतियोगिताको निर्णायक मण्डलमा मोटीभेसनल स्पीकर राजन कोइराला, फिल्म लेखक विकास सुवेदी, सिनियर एयरहोस्टेस अस्मीता खनाल, मोडल सोनाम केसी, व्यवसायी तथा समाजसेवी अमित शर्मा, पर्यटन व्यवसायी सँगिता रौनीयार, व्यूटीसियन लसता शाक्य रहेका थिए ।

किरातीका....

शिली नाचिन्छ । यस्तै उँधौलीमा अन्नको सह बसोस्, अनिकाल नलागोस् भन्ने सदिच्छाका साथ प्रकृतिको पूजा सहित तीन चुल्हाको पूजाआजा गर्ने चलन छ । किराती मिथक अनुसार नै यो बेला जलचर, थलचर लगायतका जीवजन्तु पानी बग्ने बेसी अर्थात् ओरालो, उँधो लाग्ने भएकाले मडिसरे पूर्णिमाको दिनदेखि उता उधौली भनि मनाउने गरिएको हो । साकेला उँभौली-उँधौली महान चाडलाई आम्किरातीहरूले आफन्तसंगको भेटघाट गर्ने महत्वपूर्ण अवसरका रूपमा पनि मान्ने गरेका छन् ।

यहीं सांस्कृतिक परम्परा अनुसार यो सालको धिरिनाम-दोडवाडा उँभौली साकेला, साकेवा, साकेन्वा, साक्ले, साखेन्वा, तोष-तोषी,भूमे पूजा, चासुवा, स्याँदर पिदर, यक्वा तडनाम यलेदोड -५०८४, वि.सं.२०८१ को अवसरमा प्राक्कालीन महान चाड महिना दिन भन्दा बढी अवधिसम्म मनाएर भरखरै समापन भएको छ । सोही क्रममा अस्ति शनिवार काठमाडौँ उपत्यकाको ललितपुरस्थित लामाटारमा उपत्यकामा बसोबास गर्दै आएका किराती युवायुवती, प्रौढप्रौढा, वृद्धवृद्धा लगायतले साकेला शिली नाच्दै, गाउँदै उँभौलीलाई विदा गरेका छन् । यद्यपि आम्किरातीहरूको परम्परागत सांस्कृतिक महान चाडलाई संरक्षण, संवर्धनसँगै परम्परा धान्ने नाममा ऐतिहासिक, मूल्यमान्यता अनि महत्त्वलाई नै तिलाञ्जली दिने गरी झण्डै महिना दिन बढी साकेला, साखेन्वा शिली प्रदर्शन गर्नुलाई किराती अग्रज, संस्कृति विद् तथा सरोकारवाला संघसंस्थालेसमेत आश्चर्य प्रकट गर्न थालेका छन् । यस खालको परम्परा केही वर्ष अघिदेखि संघीय राजधानी काठमाडौँ उपत्यकामा बसोबास गर्नेहरूको सामूहिक प्रयासमा गठन भएका किरातजन्य संघसंस्थाको अगुवाइ अनि आयोजनामा उँभौली-उँभौली महान चाड मनाइदै आएको छ । यस्तो प्रचलन वर्षौ अगाडिदेखि किरात समुदायको बाहुल्य रहेको सोलुखुम्बु, ओखलढुंगा, खोटाङ, उदयपुर, संखुवासभा, भोजपुर, धनकुटा, तेह्रथुम, सुनसरी, मोरङ, भापा, इलाम, पाँचथर, ताप्लेजुङ लगायतका स्थानमा हप्ौल्लाशका साथ धूमधामसँग मनाइदै आएको छ । यी जिल्ला र ठाउँहरूमा बसोबास गर्ने किरात समुदायले आ-आफ्नै परम्परागत सांस्कृतिक, ऐतिहासिक मूल्यमान्यता र महत्त्वका साथ ढोल, भ्याम्टा, खुम्बी, छिरलिङ, चौरीको पुच्छर, पातलेको सेउली जस्ता सामग्री हातमा लिएर पङ्क्तिबद्ध भएर उँभौली-उँधौलीका अवसरमा साकेला शिली समयानुसारको गीत गाउँदै सामूहिक रूपमा नाच्ने चलन छ । यस्तै माफ्किरात खोटाङ, दिक्तेलस्थित माटीकारे खेलमैदानमा ढोल-भ्याम्टाकातालमाबालबच्चादेखि वृढापाकासम्म बडो हर्षका साथ साकेला शिली नाच्दै,

“सारङ्गी न्याई - न्याई रेटौँला ! अर्को साल फेरि भेटौँला !! भेटौँला ले-लै भेटौँला..“ जस्ता बोलका गीत गाउँदै माफ् किरात खोटाङ दिक्तेलमा पनि शनिवारबाट यस वर्षका लागि उँभौली साकेला महान चाड औपचारिक रूपमा मैभारो अर्थात् समापन गरिएको छ। उँभौलीका अवसरमा मभुवागढी, तुवाचुङ-जायजुम, छोङ्गा लगायत महत्वपूर्ण थलो सहित विभिन्न भूमे थानमा एक महिनासम्म प्रकृतिको पूजा गरी साकेला शिली नाचिने गरिएको छ । पछिल्लोपटक साकेला शिली किरातीले मात्र नभइ सबै जातजाति, धर्मका समुदायले समेत नाच्ने गरिएकाले जातीय सहिष्णुता, एकता र भाइचाराको विकास

गर्ने एउटा समृद्ध संस्कृति भएको बताउँछन् ।

म भन्ु वा ग ढी बा ट औपचारिक रूपमा शुरुआत गरिएको साकेला उँभौली एक महिनापछि अस्ति दिक्तेलको माटीकोरे खेलमैदानमा शिली प्रदर्शनी तथा शुभकामना आदानप्रदान गर्दै समापन गरिएको छ ।

छित्तको गुन्यु मखमलको चोली, पहेंलो पटुकी, दौरासुरुवाल, ढाका टोपी किराती मौलिक भेशभुषामा ठाँटिएर हप्ौल्लासका साथ मनाइने यो चाडमा किरात समुदाय मात्र नभइ गैरकिरात समुदायका युवायुवतीसमेत औपचारिक तथा अनौपचारिक कार्यक्रममा सहभागी भएर साकेला शिली नाच्ने गरेका छन् । चराचुरुङ्गी तथा जीवजन्तुको नक्कल गर्दै ढोल, भ्याम्टाको तालमा सुन्निमा पारुहाडले सम्पूर्ण सृष्टिजगतको रक्षा गर्नु भन्ने कामना सहित साकेला उँभौली-उँधौली मनाइन्छ ।

हातखुट्टाको चालले पङ्क्तिबद्ध भएर साकेला शिली नाच्दा प्रस्तुत गर्ने शरीरको हाउभाउ र अभिनयमा खोरिया फाँडेको, अन्नवाली लगाएको, गोडमेल गरेको र वाली उठाएर थन्क्याएको जस्ता कृषि कर्म शिली नाचमा प्रदर्शन गरिन्छ । साकेला उँभौली- उँधौलीको अवसरमा किरात समुदायको घनाबस्ती रहेका बस्तीमा ढोल, भ्याम्टा र साकेला गीत गुञ्जने गरेको छ ।

यसै विच यो सालको उँभौली चाड समापनका अवसरमा साकेला शिली प्रतियोगितासमेत आयोजना गरियो । विभिन्न जिल्लाका २३ समूहले प्रतिस्पर्धा गरेको प्रतियोगितामा किरात राई यायोक्खा प्रारम्भिक समिति भोजपुर देउराली पहिलो भएको छ । जनसांस्कृतिक युवा समूह रतन्छा दोस्रो, पारुहाङ सेवा समाज रतन्छा तेस्रो तथा कर्णकुमारी राई स्मृति प्रतिष्ठानले साल्त्चना पुरस्कार प्राप्त गरेका छन् । विजयी समूहलाई क्रमशः नगद रु.२०, १५, १० र ५ हजारका साथमा प्रमाण-पत्र प्रदान गरिएको छ ।

डा. राई....

भएको छ । डा. रणशेर राई स्मृति फाउण्डेसनको आयोजनामा अस्ति शनिवार डा. रणशेर राई स्मृति ग्रन्थको समीक्षात्मक कार्यक्रम सम्पन्न भएको हो । सो समीक्षात्मक कार्यक्रम डा. रणशेर राई स्मृति फाउन्डेसनका अध्यक्ष महेन्द्र राईको सभापतित्वमा समापन भएको थियो । यस समीक्षात्मक कार्यक्रमको प्रमुख अतिथि नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठानका कुलपति भूपाल राई, विशिष्ट अतिथि प्रा.डा. सुरेन्द्र केसी, आतिथिहरुमा प्रा.डा. विनोद मन्जन्, फाउण्डेसनकी संरक्षक जेठी छोरी अम्बिका राई, प्राज्ञ एवं आख्यानकार राजन मुकारुङ, पूर्व राज्यमन्त्री हरीश चन्द्र परियार, साहित्यकार सुरेश हाचेकाली, शिक्षाविद् बलराम पोखरेल, समाजसेवी मुद्याधन राई, समाजसेवी तथा अधिवक्ता किवाडहाङ राई, साहित्यकार डा. विष्णुगुाईसमेतको उपस्थिति थियो । सामूहिक राष्ट्रिय गानबाट शुभारम्भ गरिएको कार्यक्रममा डा. रणशेर राई स्मृति ग्रन्थ निकाल्न लेख, रचना उपलब्ध गराउने कलमवीर एवम् आर्थिक सहयोग गर्ने दानवीर प्रत्येकलाई मायाको चिनो टुफी, पुस्तक र रुद्राक्ष मालाले सम्मान गरिएको थियो । कुल ४२४ पेजको सो स्मृति ग्रन्थमा ८२ जना लेखक र कविहरूको सिर्जना सङ्कलित छन् । स्मृति ग्रन्थका सम्पादक तिलक चाम्लिङले कार्यक्रममा उपस्थित प्रमुख अतिथि, विशिष्ट अतिथि र अतिथिहरु सबैलाई स्वागत गर्दै ग्रन्थ प्रकाशन गर्दाको परिस्थिति र अनुभव

प्रकाश पाउँ स्मृति ग्रन्थ बारे संक्षिप्त रूपमा जानकारी गराएका थिए । यसैगरी प्रमुख अतिथि, विशिष्ट अतिथि र अतिथि वक्ताहरूले आधा शताब्दी अघि स्वर्गवास हुनु भएका डा. रणशेर राईले विशेषतः शिक्षा, स्वास्थ्य, सडक र मानव बस्ती विकास आदिमा दिनुभएको प्रशंसनीय योगदानलाई समाज, राष्ट्रले उच्च मूल्याङ्कन गर्नु पर्ने कुरामा जोड दिदै भावी पुस्तालेसमेत उहाँले जीवनमा गर्नु भएका असल कामको अनुसरण गर्ने प्रेरणा मिल्ने बताएका थिए । मूलतः दिवंगत डा. राईले जन्मस्थल खोटाङ हुँदै विदेश कर्मथलोपछि उदयपुर गाईघाटमा आई समाजसेवा, योजनाकारसँगै विकास कार्यमा सक्रिय रहनु भएकोे क्षणलाई कसैले पनि विर्सन नसकिने धारणा राख्दै उहाँ नाम अनुसार कै जनसेवा, विकास, समृद्धि , योजना परिचालन जस्ता कार्यमा शेर नै हुनु भएको औल्याइएको थियो । स्मरणीय रहोस्, डा. रणशेर राईको बारे स्थानीय सरकारले कक्षा ५ को नेपाली पाठ्यक्रममा जीवनी समावेश गरेको छ । त्यस्तै, “डा. रणशेर राई खोरीया समाधिस्थल“ भनेर उदयपुरको गाईघाटमा आधा कदको प्रतिमा, चौतारा र वगैँचा स्थापना गरिसकेको छ, भने, गत वर्ष १ नम्बर प्रदेश स्तरीय १४ जिल्लाका श्रष्टाहरूको लेखन शिविर डा. रणशेर फाउण्डेसनको आयोजनामा उदयपुरमा वृहतभेला सम्पन्न भएको थियो । यस अघि २०७४ सालमा “डा. रणशेर राई स्मारिका“ पत्रिका पनि प्रकाशन गरिएको थियो । उक्त समारोहमा साहित्यकार, पत्रकार, समाजसेवी तथा डा. रणशेर राईका छोराबुहारी, छोरीज्वाइँ, नातिनातिनाहरुसमेतको वाक्त्रो उपस्थिति रहेको थियो । सो समारोह विच मोडेल स्वर्णिमा राईले अकर्षक नृत्य प्रस्तुत गरेकी थिइन् । डा. रणशेर राई स्मृति फाउण्डेसनका सचिव भोजानन्द राईले सञ्चालन गरेको समीक्षात्मक कार्यक्रमको अन्त्यमा, फाउन्डेसनका अध्यक्ष महेन्द्र राईले सबै आमन्त्रितलाई हार्दिक धन्यवाद सहित कृतज्ञता व्यक्त गर्दै कार्यक्रम समापन गरेका थिए ।

प्रमुख....

बीचमा भएको विवादले आगामी आर्थिक वर्षको बजेट प्रभावित हुने हो कि, भनेर चिन्तित रहेको भन्दै भूपू सैनिकहरूले चालु वर्षमा पनि प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत नहुँदा काम सकिएको योजनाको भुक्तानी हुन नसकेको र प्रशासनिक कार्य प्रभावित भएकोमा पनि ध्यानाकर्षण गराएका छन् । भूतपूर्व सैनिकहरूले बुझाएको जापन-पत्रमा सबैले आफ्नो जिम्मेवारी वहन गरी अनिर्णयको बन्दीलाई फूकुवा गर्दै तत्काल कार्यपालिकाको बैठक बसी आगामी आर्थिक वर्षको बजेट ल्याउन पनि आग्रह गरिएको छ । भूतपूर्व सैनिक हरूले बुझाएको जापन-पत्र बुझ्दै नगर प्रमुख साम्पाडले आफूले कानुन बमोजिम नै कार्यपालिका बैठकको लागि पत्राचार गरेको दावी गर्दै उपप्रमुख र कार्यपालिका सदस्यहरूले कुन कानुनको बुँदा टेकेर बैठक बहिष्कार गरेको हो भनेर प्रष्ट पार्नुपर्ने पनि औल्याए । यस्तै प्रमुख साम्पाडले आफूले गैरकानुनी रूपमा बडा नं १३ मा खहरेमा प्रदेश सरकारको बजेटबाट काम गरेको विषयमा खोजी गर्न थालेपछि पछिल्लो परि स्थिति उब्जिएको बताउदै आफूले वेथिति, विसंगति विरुद्ध कुनै पनि हालतमा सम्झौता नगर्ने अडान राख्दै उपप्रमुख र वडाअध्यक्षहरूले भने,जस्तो प्रिमिटिङ नगर्ने बताउदै 'किन प्रिमिटिङ गर्नुपर्ने ? त्यो हुदैन । जे हुन्छ, सिधै बैठकमा छलफल हुन्छ । चिया पसलमा छलफल

हुदैन,' भने ।

सोही प्रसंगमा नगर उपप्रमुख आइन्द्रविक्रम वेघाले विगत २ वर्षको बजेट समयमा नै ल्याउन आफूले नगर प्रमुख र वडाअध्यक्षहरूलाई धेरै हात जोडेर सफल भएको बताउदै नगर प्रमुख साम्पाडको गलत कार्यशैली अति भएकोले आफूले केही गर्न नसक्ने बताएका नगर उपप्रमुख

वेघाले मेयर साम्पाड अभिभावक भएकोले परिवारमा भाइ, भतिजा, छोराछोरीको गुनासो सुनेर समाधान गरे जस्तै उपमहानगरपालिकामा पनि नगर प्रमुखले नै मिलाउन र समस्या समाधान गर्न पहल गर्नुका साथै नगरको टिमको भावना समेटेर लैजाने मूल जिम्मेवारी नेतृत्वकै भएकोले प्रमुख साम्पाडले नै अगुवाई गर्नुपर्ने उपप्रमुख वेघाले बताए । अरुको आत्मसम्मानलाई ख्याले नगरी गालीगलौज गर्ने र अरुलाई नराम्रो बनाउने प्रवृति र कार्यशैलीले नै समस्या उत्पन्न गराएकोले सबैसँग छलफल, संवाद अनि समन्वय गरेर अधि बढ्न प्रमुख साम्पाडलाई आग्रह गरेको उपप्रमुख

वृक्षारोपण....

मुक्कुमलुङ क्षेत्रमा आयोजित वृक्षारोपण कार्यक्रममा स्थानीय लिम्बू समुदायका अगुवाहरूको अत्यधिक उपस्थिति रहेको थियो । यस्तै वृक्षारोपण कार्यक्रमका लागि पूर्व माओवादी नेता तथा अभियन्ता गोपाल किराती, जनता समाजवादी पार्टीका नेता आङकाजी शेर्पा, रमेश राई सहित क्षेत्रीय, जातीय राजनीतिक पार्टीका नेता र सामाजिक संघसंस्थाका प्रतिनिधिहरु पनि सहभागी रहेका थिए । उक्त वृक्षरोपण कार्यक्रममा यवा, साम्बा, बिजुवा तथा किरात धर्मावलम्बी र युमा साम्योद्वारा मुक्कुमलुङ माडको पुनःस्थापना गरिएको थियो ।

हर्मोन....

उनले अहिले हर्मोन लिइरहेको र केही समय पछि लिङ्ग परिवर्तन गरेर केटी बन्नेसमेत बताएको उनका साथी तेस्रो लिङ्गीहरूले बताए । ‘ हर्मोन सेवन गर्दा थाइराइड भएर एक जना साथी गुमाउनु प्यो, 'तेस्रो लिङ्गीहरूले भने,'ज्यानै लिने हर्मोनकै प्रचार गर्नेहरूले किन नसोचेका होलान् ? तेस्रो लिङ्गी विपिनलाई गैरसरकारी संस्था ब्लु डायमन्ड सोसाइटी, एफएसजिएमएन, कुजएड्स नेपालले दातृ निकायको सहयोगमा गर्ने कार्यक्रममा बोलाउने गर्थे । यी संस्थाले हर्मोन सेवन गर्न उक्साउने र समस्या परे 'हामी छौँ नि' भन्ने गरेको यौनिक तथा लैङ्गिक अल्पसङ्ख्यक समुदायका सदस्य बताउँछन् । उपचारका लागि अस्पताल भर्ना भएको चार

दिनमै निधन भएका विपिन जीविकोपार्जनका लागि सडकमा उभिन विवश थिए । उनलाई सही सल्लाह दिने कोही भएन । 'लिङ्ग परिवर्तनका लागि उक्साउनेहरूका कारण उनी प्रेसरमा रहेछन्, 'उनका तेस्रो लिङ्गी साथीहरूले भने,'शरीरमा भएका कपाल भार्ने औषधीसमेत खाएको सुनाएका थिए ।

व्यक्तिलाई जे हो, त्यही पहिचानमा अधिकार दिलाउन लाग्नुको सट्टा हर्मोन थेरापी र लिङ्ग परिवर्तन गर्न उक्साइरहेका छन् ब्लु डायमन्ड सहितका संस्था । हर्मोन थेरापीमा रहेका र यौन अङ्ग शल्यक्रिया गरेका दुई जनाको गत वर्ष मृत्यु भएको छ। आत्महत्या गर्नेको यकिन तथ्याङ्क छैन । ब्लु डायमन्ड सोसाइटी सहितका संस्था हर्मोन थेरापी र यौन अङ्ग प्रत्यारोपण गर्दा विभेद तथा लाञ्छना कम भएको प्रचारमासमेत लागेका छन् । लोकप्रियताका लागि गलत अभियान सञ्चालन गरेका संस्थाको नेतृत्वले व्यक्तिको ज्यानै जाँदासमेत गल्ती महसुस नगरेको बताइएको छ । उनीहरू केवल हर्मोन थेरापी र लिङ्ग परिवर्तनलाई वैधानिकता दिन लागेका छन् । ‘ पहिला खाऊ भनेर उक्साउने, पछि त्यसैलाई समस्या भनेर डोनरबाट फन्ड ल्याउने गर्छन्, 'समुदायका सदस्यले भने, 'उनीहरूलाई कोही मरोस् कि बाचोस् मतलब छैन । दक्षिण एसियामा पहिलो समलिङ्गी विवाह दर्ताका गरेका सुरेन्द्र पाण्डेले हर्मोन थेरापी, लिङ्ग परिवर्तन जस्ता कुरा गम्भीर विषय भएको बताउदै पाण्डेले सामाजिक सञ्जाल फेसबुकमा 'यसका राम्रा नराम्रा पक्ष दुवै छन् । राम्रो कुरा मात्र गरेर हुन्न, गम्भीर साइड इफेक्टहरूको बारेमा पनि जिम्मेवार संस्थाहरूले खुलेर कुरा गर्नु पर्छ, लेखेका छन् । त्यस्तै उनले २७ वर्षको कलिलो उमेरमा थप एक जनाको ज्यान गएको लेखेका छन् । उसको परिवार र हाम्रो समुदायले पनि एक व्यक्ति गुमाउनु प्यो, ट्रान्सफोबिक भनेर गाली गर्ने २,४ जना निस्कने छन् फेरि तर, त्यसरी समाधान निस्कँदैन । सबैको सल्लाह र समझदारीबाट समाधान निस्कन सक्छ, पाण्डेले लेखेका छन् ।

खुल्ला...

पैदा भइरहेको भााको भनाइ छ । यसैगरी दुवै देशका सरकारले सुरक्षा निकायमा जनतासँग राम्रो व्यवहार गर्न निर्देशन दिनुपर्ने बताउदै सीमामा अपराध तस्करी रोक्न तारजाली गर्नु समस्याको समाधान नभएकोले खुला राखेर पनि वैज्ञानिक पद्धति अपनाएर व्यवस्थित गर्न सके दुवै देशको सम्बन्ध प्रगाढ भइराख्ने उनको तर्क छ । यस्तै उनले देशमा आर्थिक संकट भएको बेला १ हजार ७५१ किलोमिटर खुला सीमामा तारजाली गर्नु उचित नहुने

उ बताए । यसैगरी इण्डियाको कम्पुनिष्ट पार्टी मालेका नेता भूषण सिंहले खुला सीमा व्यवस्थापनका लागि अभियान चलाउनु पर्नेमा जोड दिदै सीमा सुदृढिकरण नभए अपराध मौलाउँदै जाने र सुरक्षाकर्मीको व्यवहारले सम्बन्धमा थप तिक्तता हुने सिंहको कथन थियो । यस्तै

सिरहा प्रवुद्ध नागरिक समाजका अगुवा डा. रामप्रताप यादवले सीमा सम्बन्धी कानुन नीति सुधार आवश्यक रहेको बताउदै दुवै देशले राष्ट्रियता बचाएर तस्करी, अपराध न्युनिकरण गर्दै सुमधुर सम्बन्ध अनुकुल बनाउनु पर्ने विचार व्यक्त गरेका थिए । यस्तै

प्रोफेसर चन्देश्वर प्रसाद यादवले अपराध न्युनिकरणको विषयमा विचार गर्दै खुला सीमा विषयमा अब्भै मन्थन गर्नुपर्ने अवश्यक्ता रहेको बताएका थिए ।

जोखिम ....

मन्त्री उप्रेतीका अनुसार कतिपय अवस्थामा सडक निर्माणमा खटिएका सैनिकको फरेर पनि मृत्यु भएकाले त्यस्तो भत्ता मानवीय हिसाबले पनि काट्न मिल्दैन भन्ने निष्कर्ष सहित फेरि शुरु गर्न पहल गरिएको छ । रक्षा मन्त्रालयका प्रवक्ताका अनुसार प्रतिदिन दुई सय रुपैयाँ भत्ता दिन प्रस्ताव गरिएको भए पनि विकट ठाउँमा डोरीमा बाँधिएर सैनिक जवानहरू काम गरेका छन् । त्यसैले उहाँहरूको प्रोत्साहनका लागि जोखिम भत्ता दिनुपर्छ भन्ने मन्त्रालयको प्रस्ताव रहेको बताए । नेपाली सेनाको टोली अहिले तराई-मधेश द्रुतमार्ग बाहेक दुर्गम पहाडी जिल्लाको करिडोर सडक निर्माणमा पनि खटिएको छ । कोशी, कर्णाली करिडोरसँगै गोरखामा बेनिघाट-आरुघाट सडक र दार्चुला-तिंकर सडक खण्ड निर्माणमा सैनिक जवानहरू खटिएका छन् । सैनिक प्रवक्ता गौरवकुमार केसीका अनुसार रोकिएको जोखिम भत्ता फेरि शुरु गराउनु पर्ने विषयमा संसद्को राज्य व्यवस्था सुशासन समितिमा पनि प्रश्न उठेकोले

‘थो फास्ट ट्याकमा खटिएकालाई दिने भन्ने होइन कि, एकदमै विकट स्थानमा खटिएकालाई दिने भन्ने हो,’ उनले भने, विभिन्न समितिले स्थलगत अध्ययन पनि गरेको थियो । त्यसको आधारमा फेरि जोखिम भत्ता दिने छलफल भएको हो ।

करणी....

पनि हुने हुँदा घरमा वृद्धवृद्धा मात्रै बसोबास गर्ने हुनाले जिल्ला प्रशासन कार्यालय वा इलाका प्रशासन कार्यालयमा जान सम्भव नभएको रिटमा उल्लेख गर्दै तत्काल रोक माग गरिएको छ ।

डेंगीबाट कसरी बच्ने ?

विहान, दिउँसो तथा साँझको समयमा लामखुट्टेको टोकाईबाट डेंगी लाग्न सक्दछ।

- लामखुट्टेबाट बच्न पूरै शरिर ढाक्ने लुगा लगाऔं ।
- घर, कार्यस्थल र सार्वजनिक स्थानमा पानी जम्न नदिऔं।
- पानी राखेको भाँडालाई छोपेर राखौं।
- लामखुट्टे भगाउने उपाय अबलम्बन गरौं
- लामखुट्टेको टोकाईबाट बच्ने मलम लगाऔं।
- घरभित्र लामखुट्टे छिर्न नसक्ने गरी भ्याल-ढोकामा जाली लगाऔं।
- सुत्ने बेलामा भुल लगाएर सुतौं।
- कुना-काप्चामा किटनाशक औषधि छर्कने गरौं।
- कम्तीमा हप्ताको एक पटक एयर कुलर, पानी ट्यांकी, फूलदानी, गमलामा राखिएका प्लेटहरु राम्ररी सफा गरौं ।

नेपाल सरकार विज्ञापन बोर्ड